

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї:

МОЖЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

ПРОЕКТ “ЗАХИСТ ПРАВ ЖІНОК:
ПРАВОВА ДОПОМОГА ТА СТРАТЕГІЧНЕ СУДОЧИНСТВО”

ББК 67.9 (4 Укр.) 305

УДК 349.22

Ф 352

Західноукраїнський центр “Жіночі перспективи” – жіноча громадська організація, яка посідає одне з чільних місць у третьому секторі західного регіону України. Місія організації: захист прав жінок та забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах суспільного життя.

Голова організації – Любов Максимович

пр. Червоної Калини, 36
комплекс “Шувар”, 3-й поверх, бізнес-центр
м. Львів, 79070
тел./факс: (380 32) 295 50 60
Інформаційно-консультативна лінія: (380 32) 2 962 962
e-mail: women@women.lviv.ua
www.women.lviv.ua

Федькович Г. В.

Ф 352

Насильство в сім’ї: можливості вирішення проблеми / Г. В. Федькович, Х. І. Кіт, М. С. Чумало. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2014. – 56 с.

ISBN 978-617-607-613-1

Видання присвячене питанням захисту прав потерпілих від насильства в сім’ї та вирішенню проблем, з якими стикаються потерпілі від насильства, в тому числі захисту майнових прав.

Призначене для широкого кола читачів та працівників державних органів і громадських організацій, які працюють у сфері запобігання насильству в сім’ї та надання допомоги потерпілим від насильства.

Видання здійснюється в рамках проекту “Захист прав жінок: права допомога та стратегічне судочинство”, який реалізується Західноукраїнським центром “Жіночі перспективи” за підтримки Фондації Інститут Відкритого Суспільства (Будапешт, Угорщина).

ББК 67.9 (4 Укр.) 305

УДК 349.22

*Це видання публікується за фінансової підтримки
Фондації Інститут Відкритого Суспільства (Будапешт, Угорщина)*

© Західноукраїнський центр “Жіночі перспективи”,
2014

© Федькович Г. В., Кіт Х. І., Чумало М. С., 2014

ISBN 978-617-607-613-1

Передмова	2
Як відрізнити насильство в сім'ї від конфлікту	2
Проблема насильства в сім'ї	3
Психологічні аспекти проблеми насильства у сім'ї	5
Куди звернутися по допомогу в разі вчинення насильства у сім'ї	7
Відповідальність за вчинення насильства у сім'ї та як себе захистити	9
Розірвання шлюбу	12
Вирішення майнових питань	15
Особисте майно кожного з подружжя	15
Спільна сумісна власність подружжя	18
Поділ майна, що є у спільній власності подружжя	21
Інші шляхи вирішення житлових питань	23
Право подружжя на утримання	26
Право на майно, а також на утримання жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі	28
Діти та насильство у сім'ї	29
Дитина після розірвання шлюбу	42
Обов'язок утримувати дітей	45
Додатки	49
Використана література	54

Передмова

Явище насильства у сім'ї досить поширене. Тисячі жінок та дітей, а іноді й чоловіки, потерпають від образ, погроз, побоїв, психологічного тиску.

Тому дуже важливо знати, як можна захистити себе та дітей від протиправних дій іншого члена сім'ї. Законом України «Про попередження насильства в сім'ї» та іншими законодавчими актами передбачено можливості захисту. Однак проблема домашнього насильства є надзвичайно складною, оскільки для її вирішення необхідно не тільки притягти насильника до відповідальності, але й вирішити нагальні питання – визначити порядок користування житлом, забезпечити утримання дітей, розірвати шлюб, поділити спільне майно, відновити стан психологічного комфорту, знайти сили продовжувати жити вже у нових життєвих обставинах та інші.

Багато людей роками терплять насильство, тому що не знають своїх прав, бояться кривдника, який погрожує викинути з квартири та припинити надавати кошти на утримання дітей. Тому для кожної людини надзвичайно важливо знати свої права у сім'ї.

За хороших стосунків у сім'ї подружжя зі взаємної згоди користується, володіє та розпоряджається майном, і, зазвичай, не виникає потреби виявляти, кому, що і скільки належиться. У випадку ж виникнення кризи у сім'ї, зокрема пов'язаній з насильством, виникають різні спори, в т.ч. і спори щодо майна. Розв'язати їх можна за допомогою норм сімейного законодавства України.

Питанням захисту від насильства у сім'ї та вирішення інших дотичних проблем присвячене це видання.

Викладена тут інформація допоможе Вам почуватися впевненіше у вирішенні кризових ситуацій у сім'ї, зокрема пов'язаних із насильством.

Як відрізнити насильство в сім'ї від конфлікту

Насильство є результатом свідомих дій людини і характеризується такими основними ознаками:

1. Умисність;
2. Спричинення шкоди;
3. Порушення прав і свобод людини;
4. Значна перевага сил (фізичних, психологічних, пов'язаних з вищою посадою тощо) того, хто чинить насильство.

Отже, насильство – це умисні дії однієї або кількох осіб, що спричиняють шкоду іншій особі, порушують права і свободи та відбуваються в умовах значної переваги сил тих, хто скоює

ці дії, що унеможлиблює самозахист особи, котра страждає від цих дій.

Якщо у вказаних діях відсутня хоча б одна з наведених ознак, такі дії не є насильством. Наприклад, якщо відсутнє порушення прав і свобод людини, це буде не насильство, а правомірне застосування сили.

Конфлікт – це зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що може призвести до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями.

Під час конфлікту відсутні вищеперераховані ознаки. Ескалація конфлікту може призвести до насильства, та не обов'язково завжди призводить.

Часом досить непросто відрізнити насильство (перш за все психологічне) від конфліктних ситуацій, спорів, які виникають в будь-якій родині та не становлять загрози подальшому розвитку здорових сімейних стосунків. Межа полягає ось у чому: якщо конфлікти в подружжі розв'язуються на засадах компетентності, тобто виходячи з того, хто краще розуміється на тому чи іншому питанні, то мова не йде про насильство.

Ситуація ж, коли основним способом вирішення тих чи інших спірних питань стає принцип «хто сильніший, той і має рацію», або головною метою є не стільки дійсне вирішення проблеми, скільки доказ власної правоти за будь-яких умов та будь-якими шляхами, є благодатним підґрунтям для виникнення насильницьких стосунків. Крім того, для фіксації сімейного насильства в подружніх стосунках має бути наявним елемент агресії, тобто мотивації заподіяння шкоди.

Проблема насильства в сім'ї

Насильство в сім'ї є складною проблемою, яка, на жаль, набула значного поширення у суспільстві.

Від сварок, бійок та погроз потерпають тисячі людей незалежно від соціального статусу, заможності, освіти чи місця проживання. Тільки у Львівській області кількість осіб, які перебувають на обліку в органах внутрішніх справ як такі, що вчиняють насильство в сім'ї, збільшується щороку більше ніж на 1,5 тисячі. У переважній більшості випадків (95 %–97 %) жертвами насильства в сім'ї є жінки.

Насильство в сім'ї є порушенням права особи на життя, права на повагу до особистого і сімейного життя, житла, права на захист від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження та інших прав, гарантованих законом.

Для того, щоб захистити свої права, а також права та інтереси дітей, які потерпають від насильства, незалежно від того, чи страждають вони від насильства фізично, чи тільки є свідками

насильства, важливо знати свої права та розуміти суть і природу насильства. Законодавче визначення насильства в сім'ї дає Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». Він також визначає форми насильства – фізичне, сексуальне, психологічне, економічне.

Відповідно до закону:

- Насильство в сім'ї** – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї щодо іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю;
- Фізичне насильство в сім'ї** – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності;
- Сексуальне насильство в сім'ї** – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру щодо неповнолітнього члена сім'ї;
- Психологічне насильство в сім'ї** – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдатися або завдається шкода психічному здоров'ю;
- Економічне насильство в сім'ї** – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Якщо щодо Вас, Ваших дітей чи близьких та рідних вчиняються такі дії – знайте:

це протиправна поведінка,

Ви маєте право на захист,

не зволікайте зі зверненням по консультацію та допомогу чи до правоохоронних органів, громадських організацій, які надають психологічну та юридичну допомогу, чи до державних органів, які працюють над проблемою насильства в сім'ї.

Психологічні аспекти проблеми насильства у сім'ї

У багатьох сім'ях навіть при погіршенні стосунків чоловік не переходить межі насильства. Проте частина чоловіків усе ж цю межу переходить. Далі сценарії різні. Хтось із жінок відразу назавжди припиняє стосунки з таким чоловіком. Однак факт насильства залишається психологічною травмою для жінки впродовж тривалого часу в майбутньому, а іноді на все життя. Інший сценарій – потерпіла звертається по допомогу до свого оточення: родини, друзів, колег на роботі, що певною мірою певний час стримує насильника. Але часом стається так, що потім насильство знову повторюється.

Важливо знати, що коли ми говоримо про насильство у сім'ї, ми маємо враховувати певні психологічні феномени, котрі часто є спільними для різних випадків насильства.

На жаль, найбільш звичний сценарій – жінка виправдовує кривдника ("Хоча він мене і вдарив, але я його люблю", "Це – алкоголь", "Це – ревності"), пробачає йому та не вдається до спроб захисту. Усе повертається до звичного стану, чоловік перепрошує, стає чудовим партнером – усе, як під час медового місяця. У жінки створюється ілюзія, що можливі позитивні зміни у її житті, що партнер зміниться.

Та через деякий час у сім'ї знову починає зростати психологічна напруга, і цикл насильства повторюється. Із кожним циклом насильство стає все тяжчим, а періоди примирення скорочуються. Нарешті можуть зникнути зовсім.

1. Колесо насильства

2. «Чому вона не йде?»

Багато жінок роками потерпають від насильства в сім'ї і не вживають дій для припинення насильства щодо себе через страх людського осуду, бажання зберегти сім'ю для дітей, незнання своїх прав, недовіру до правоохоронних органів та інших органів влади. Однак наслідки насильства є жахливими – втрачене фізичне і психічне здоров'я та працездатність, порушення душевної рівноваги та спокою, психологічні травми дітей, що переростають у серйозні розлади та вади розвитку, а іноді навіть втрата життя.

Часто виникає запитання: а чому жінка не розірве насильницькі стосунки, якщо вони дійсно нестерпні для неї? Причини, які не дозволяють жінці піти від свого кривдника, як правило, багатоманітні і не вичерпуються якимсь єдиним чинником: це й соціально-економічні фактори, і власні психологічні проблеми. В сучасних соціальних умовах жінка часто фінансово залежить від чоловіка і потребує матеріальної підтримки для виховання дітей. Окремий комплекс складають житлові проблеми та неможливість знайти тимчасове або постійне помешкання для себе та своїх дітей. На тлі загального економічного занепаду та масового безробіття жінка вважає себе беззахисною, а отже економічно прив'язаною до чоловіка. Часто жінка не хоче «позбавляти дітей батька» або вважає, що їй самій буде важко виховати дітей (той факт, що чоловік і без цього нехтує своїми батьківськими обов'язками, до уваги зазвичай не береться). Не останню роль відіграє і ставлення оточення: «краще будь-який чоловік, ніж взагалі без нього» (слід зазначити, що в сільській місцевості ця позиція має економічне обґрунтування через великий обсяг важкої фізичної праці, яка під силу лише чоловікові).

Об'єктивні соціально-економічні проблеми ускладнюються психічним станом жінки, яка може відчувати сором від того, що з нею так поведуться, або вважати себе винною у своїх нещастях. Це спонукає її приховувати випадки насильства і утримувати від розриву шлюбних стосунків. Часто жінка, яка потерпає від насильства, знаходиться зі своїм чоловіком в стосунках токсичної або залежної любові, реалізує сценарій «рятівниці». Така жінка щиро впевнена, що вона і тільки вона може допомогти своєму чоловікові розв'язати його проблеми (наприклад, подолати алкогольну залежність, захистити від «поганих» друзів тощо). Вона сподівається, що коли «його життя налагодиться» (він кине пити, знайде роботу або позбудеться поганих друзів тощо), то він одразу ж перестане знущатися з неї. Зазвичай цього не відбувається, і жінка знаходить інші «об'єктивні» пояснення насильницьким діям свого чоловіка.

Врешті-решт, жінка може просто боятися свого насильника, який погрожує, що вб'є її або дітей, якщо вона піде. І ці погрози не безпідставні: дослідження, проведені у США, свідчать, що жінки, які покинули своїх кривдників, на 75% більше ризикують бути вбитими, ніж ті, хто зберігає стосунки.

Часом буває так, що жінка примиряється зі своїм станом через те, що ті заходи, котрі вона вживала для свого захисту, виявилися неефективними, або й призвели до погіршення ситуації. Це так званий «синдром набутої безпорадності», коли людина зникає до свого стану і не вірить, що цей стан можна змінити.

Узагальнюючи, можна перерахувати причини того, чому жінки, які потерпають від подружнього насильства, не розривають шлюб з насильником:

- відсутність (або впевненість у відсутності) альтернатив у сфері працевлаштування та джерел надходження фінансів (часто всі грошові надходження знаходяться під контролем чоловіка). Ця проблема є особливо значущою для жінок із дітьми;
- відсутність житла або іншого помешкання, куди жінка могла б переїхати та забрати своїх дітей;
- соціальні, культурні та сімейні цінності, які декларують шлюб найвищою цінністю та закликають до збереження родини за будь-яку ціну;
- наявність людей, які переконують жінку (або підтримують у ній впевненість) в тому, що вона сама винна в насильстві та що вона може зупинити його, повністю підкорившись вимогам партнера;
- синдром набутої безпорадності;
- іммобілізація в результаті психологічної та/або фізичної травми (травмовані особи часто не можуть мобілізувати власні ресурси), необхідні для припинення деструктивних шлюбних стосунків і початку нового життя для себе і своїх дітей, особливо в період безпосередньо після травмування).

Куди звернутися по допомогу в разі вчинення насильства у сім'ї

- до райвідділу міліції за місцем проживання
- до відділу сімейної та гендерної політики департаменту соціального захисту
- до центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
- до служби у справах дітей.

- захисту Вас від протиправних посягань члена сім'ї
- притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють насильство
- запобігання повторенням актів насильства в майбутньому

- особисто з усною чи письмовою заявою
- надіславши письмову заяву поштою (рекомендованим листом з повідомленням про вручення)
- передавши письмову заяву через інших осіб.

**Куди
звернутися**

**Заходи мають
бути вжиті для**

**Звернутись
до цих органів
Ви можете**

Пам'ятайте, навіть якщо Ви викликали міліцію по телефону під час вчинення насильства щодо Вас, Ви все одно повинні написати заяву про вчинене насильство на ім'я начальника райвідділу міліції за місцем Вашого проживання.

Згадані органи та установи зобов'язані розглянути Вашу заяву протягом трьох днів, а в разі необхідності перевірки фактів, викладених у заяві, та з'ясування додаткових обставин – протягом семи днів. Відмова у прийнятті та розгляді заяви не допускається.

Звернення до міліції

Працівники міліції, а також кримінальної міліції у справах неповнолітніх (якщо насильник чи жертва насильства є неповнолітньою особою), зобов'язані:

- *внести інформацію про подання заяви у єдиний державний реєстр досудових розслідувань*
- *видати повідомлення про початок досудового розслідування із зазначенням номеру у єдиному реєстрі*
- *за наявності тілесних ушкоджень надати скерування на судово-медичну експертизу*
- *за наявності ознак злочину (нанесення легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень; зґвалтування, побой та мордування та ін.) проводити досудове розслідування вчиненого злочину*
- *у випадку відсутності ознак злочину:*
  - *винести офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї особі, яка вчинила насильство;*
  - *поставити на профілактичний облік особу, яка вчинила насильство в сім'ї;*
  - *винести захисний припис особі, яка повторно вчинила насильство в сім'ї після отримання офіційного попередження;*
  - *відвідати сім'ю, де чиниться насильство, з метою провести роз'яснювально-виховну роботу із насильником та проінформувати членів сім'ї про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися;*
  - *скласти протокол про вчинення насильства у сім'ї за статтею 173-2, який направити до суду.*

Обов'язково зберігайте відповіді з міліції на Ваші заяви, копії висновку експерта про тілесні ушкодження, оскільки ці документи не тільки допоможуть Вам при притягненні насильника до відповідальності, а й можуть стати доказами при вирішенні інших питань – виселення, поділу майна, розірвання шлюбу та ін.

Працівники відділу сімейної та гендерної політики департаменту соціального захисту; центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей зобов'язані:

Звернення до інших органів та служб

- *скерувати заяву про вчинення насильства до територіального органу внутрішніх справ для вжиття ним відповідних заходів, що входять до компетенції міліції, а собі залишити копію заяви для вжиття заходів у межах своєї компетенції;*
- *відвідати сім'ю, в якій чиниться насильство, з метою з'ясувати причини насильства та вид допомоги, яку потребують постраждалі члени сім'ї;*
- *провести просвітницьку та роз'яснювальну роботу серед членів сім'ї, де чиниться насильство, та проінформувати про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися;*
- *організувати надання постраждалим від насильства психологічних, юридичних, соціально-педагогічних, інформаційних та інших послуг;*
- *у разі необхідності скерувати жертв насильства до спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї (кризові центри, притулки, центри медико-соціальної реабілітації).*

Вашу заяву повинні розглянути упродовж трьох днів. Якщо виникає потреба у перевірці викладених у заяві фактів та з'ясуванні додаткових обставин, заява розглядається не більш ніж протягом семи календарних днів.

Відповідальність за вчинення насильства у сім'ї та як себе захистити

Якщо проблема насильства не оминула Вашу сім'ю, виникає необхідність захистити себе та дітей. Законом передбачено відповідальність за вчинення насильства в сім'ї.

За вчинення насильства у сім'ї особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності:

Стаття 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення "Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або не проходження корекційної програми":

Вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право тощо),

Якщо насильством не було завдано тілесних ушкоджень

внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, не проходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство у сім'ї –

тягнуть за собою накладення штрафу від одного до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'яти діб.

Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, –

тягнуть за собою накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб”.

**Якщо
насильниць-
кими діями
завдано
тілесних
ушкоджень**

У багатьох випадках жертви насильства в сім'ї потерпають від нанесених тілесних ушкоджень. Завдання тілесних ушкоджень є злочином, відповідно до законодавства України, і винна особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Важливо вчасно звернутись до Бюро судово-медичної експертизи для забезпечення точного визначення важкості тілесних ушкоджень.

Пам'ятайте: якщо Вас побили і на тілі є синці, переломи чи інші ушкодження, доказом нанесених Вам тілесних ушкоджень буде тільки висновок судово-медичної експертизи. Без такого висновку притягнути насильника до кримінальної відповідальності неможливо.

Вимагайте скерування на експертизу після подання заяви та призначення слідчого!!!

Експертиза повинна бути проведена якнайшвидше після отримання тілесних ушкоджень.

Якщо Ви звернулись по медичну допомогу до звернення в міліцію, пам'ятайте: лікувальний заклад зобов'язаний повідомити органи внутрішніх справ про Ваше звернення, у разі наявності тілесних ушкоджень, якщо Ви повідомите лікаря, що Вас побили. Якщо ж Ви скажете лікарю, що ушкодження отримали випадково, Вам буде важко у подальшому захистити себе та притягнути насильника до відповідальності.

У більшості випадків жертвам насильства в сім'ї нанесені тілесні ушкодження легкого та середнього ступеня важкості або ж вони потерпають від побоеів та мордувань. За ці

діяння законодавством України передбачена кримінальна відповідальність.

Стаття 125 Кримінального кодексу України “Умисне легке тілесне ушкодження

1. Умисне легке тілесне ушкодження –

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатованих мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року.

2. Умисне легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, –

карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатованих мінімумів доходів громадян, громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до одного року, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років”.

Стаття 126 Кримінального кодексу України “Побої і мордування

1. Умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, –

карається штрафом до п'ятдесяти неоподатованих мінімумів доходів громадян, або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року.

2. Ті самі діяння, що мають характер мордування, вчинені групою осіб, або з метою залякування потерпілого чи його близьких, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості –

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк”.

Стаття 122 Кримінального кодексу України “Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження

1. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, тобто умисне ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків, передбачених у статті 121 цього Кодексу, але таке, що спричинило тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності менш як на одну третину, –

карається виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, вчинені з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості –

караються позбавленням волі від трьох до п'яти років”.

У будь-якому разі Вам може бути не просто розібратися з усіма тонкощами кримінального процесу та вчасно вжити заходів для захисту своїх прав та притягнення винного до відповідальності, зокрема у разі потреби оскаржити дії чи бездіяльність працівників правоохоронних органів чи постанову про пору закриття кримінального провадження.

Обов'язково зверніться за консультацією до кваліфікованого юриста у випадку нанесення Вам тілесних ушкоджень будь-якого ступеня важкості чи вчинення щодо Вас побойів та мордувань

Розірвання шлюбу

Коли у сім'ї чиниться насильство, потерпають діти, а звернення до міліції, суду чи інших органів не дали результату, у багатьох випадках збереження сім'ї стає неможливим. Тоді виникає необхідність розірвати шлюб та проживати окремо від особи, яка чинить насильство.

Розірвання шлюбу здійснюється, відповідно до Сімейного кодексу України, державним органом реєстрації актів цивільного стану або судом, залежно від ситуації.

Якщо подружжя не має дітей

Якщо подружжя не має дітей, і обоє мають бажання розлучитися, чоловік та дружина можуть подати до державного органу реєстрації актів цивільного стану (відділ РАЦС за місцем проживання) заяву про розірвання шлюбу. Якщо протягом місяця заяву не відкличе хтось із подружжя – шлюб буде розірвано. Причому, за такою заявою шлюб буде розірвано незалежно від того, чи є у подружжя спір про майно.

Якщо подружжя має дітей та спільне бажання розірвати шлюб

Якщо у сім'ї триває насильство, і обоє з подружжя розуміють, що збереження шлюбу є неможливим, однак з поваги до спільно прожитих років та турботи про дітей подружжя бажає розірвати шлюб з найменшими емоційними втратами – воно має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей. Такий договір має бути нотаріально посвідчений. У разі невиконання цього договору аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Якщо протягом місяця хтось із подружжя не відкличе заяву про розірвання шлюбу, і суд встановить, що заява про розірвання шлюбу відповідає дійсній волі дружини та чоловіка і що після розірвання шлюбу не будуть порушені їхні особисті та майнові права, а також права їхніх дітей – шлюб буде розірвано.

У багатьох випадках, коли в сім'ї здійснюється насильство, особа, яка чинить насильство, переважно – чоловік, відмовляється розривати шлюб. Таким чином особа демонструє свій вплив, контроль та силу. У випадках, коли насильство пов'язане зі зловживанням алкоголем – насильник не хоче також втратити комфортні умови проживання, харчування та вирішення побутових проблем.

У такому випадку особа, яка хоче розірвати шлюб, може звернутися до суду з позовом про розірвання шлюбу.

Відповідно до статті 110 Сімейного Кодексу України:

«Позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки злочину, щодо другого з подружжя або дитини».

Тому, якщо у цих ситуаціях вчиняється насильство, важливо звертатись із заявами до правоохоронних органів, щоб мати докази протиправної поведінки чоловіка і можливість розірвати шлюб.

Відповідно до законодавства, при розгляді справ про розірвання шлюбу суд вживає заходів щодо примирення подружжя і може призначити час для примирення. Крім цього, суд зобов'язаний з'ясувати фактичні взаємини подружжя, дійсні причини позову про розірвання шлюбу і бере до уваги наявність малолітньої дитини, дитини-інваліда та інші обставини життя подружжя. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу суперечило б інтересам одного з них, інтересам їхніх дітей, що мають істотне значення.

Тому важливо у позовній заяві навести вагомі аргументи, які свідчать про те, що збереження шлюбу є неможливим, а час на примирення не тільки є недоцільним, але й ставить під загрозу безпеку одного з подружжя та дітей через насильство, яке чинить другий з подружжя.

Доказами того, що збереження шлюбу є неможливим, є, зокрема, докази протиправної поведінки та насильства одного з подружжя щодо членів сім'ї.

Такими доказами можуть бути:

- копії заяв про насильство до правоохоронних та інших державних органів;*
- копії відповідей правоохоронних органів про вжиті щодо насильника заходи (профілактичні бесіди, офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, притягнення до адміністративної відповідальності та ін.)*

Розірвання шлюбу з іноземцем

Стосовно розірвання шлюбу з іноземцем та його наслідків (майнові питання, утримання подружжя та дітей, немайнові стосунки подружжя та дітей) ситуація із застосуванням правових норм є неоднозначною – виникає питання про те, закон якої країни буде застосований у тому чи іншому випадку. У різних випадках буде по-різному – якщо подружжя є громадянами однієї держави, то буде застосовано право цієї держави, якщо ні, то може застосовуватись право держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого – правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином. Крім того, у деяких випадках подружжя може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу. У майнових питаннях стосовно нерухомого майна буде застосовано право держави, у якій це майно знаходиться. Права та обов'язки батьків і дітей визначаються правом держави, громадянином якої є дитина, або правом, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами і якщо воно є більш сприятливим для дитини.

Зважаючи на особливості та неоднозначність застосування права при регулюванні сімейних відносин у шлюбі з іноземцями, звернення до юристів, які спеціалізуються на таких питаннях, є необхідні.

Режим окремого проживання

За заявою подружжя або за позовом одного з них суд може встановити режим окремого проживання. Режим окремого проживання може бути встановлений у разі, якщо Ви не можете або не бажаєте проживати спільно.

Встановлення режиму окремого проживання не припиняє прав та обов'язків подружжя, наприклад права на утримання другого з подружжя та дітей.

Найважливішим є те, що під час встановлення режиму окремого проживання подружжя майно, набуте дружиною чи чоловіком, є їх особистою приватною власністю, а також те, що дитина, народжена після спливу десяти місяців від дня встановлення рішенням суду режиму окремого проживання, не вважатиметься такою, що походить від чоловіка. Така дитина може бути записана на чоловіка лише за його заявою.

Режим окремого проживання припиняється у разі поновлення сімейних відносин між дружиною та чоловіком без рішення суду або припиняється на підставі рішення суду за заявою одного з подружжя.

З метою уникнення спорів у майбутньому варто звернутися із заявою до суду про припинення режиму окремого проживання, якщо Ви цього бажаєте.

Ви як власник особистого майна розпоряджаєтесь ним та визначаєте режим користування ним, але Ви маєте враховувати при цьому інтереси сім'ї і насамперед дітей, які відповідно до закону мають право користуватися ним у певних випадках.

Вирішення майнових питань

Розірвання шлюбу в більшості випадків не вирішує проблеми насильства у сім'ї, якщо Ви продовжуєте проживати разом із кривдником. Тому нагальними питаннями, які виникають, стають питання – як роз'їхатись, як поділити квартиру чи будинок, як жити далі і забезпечувати дітей усім необхідним, та інші.

Для вирішення таких питань важливо знати, яке майно є Вашою особистою власністю, а яке – спільним майном подружжя, на що Ви можете розраховувати у випадку поділу житла чи іншого майна, які зобов'язання має другий з подружжя стосовно утримання дітей та надання допомоги Вам. Тільки добре знаючи свої права, Ви зможете ефективно їх захищати.

Особисте майно кожного з подружжя

Реєстрація шлюбу та створення сім'ї не означає, що від того моменту все Ваше майно чи майно Вашого чоловіка або дружини стає спільним. Законом визначено перелік майна, яке є особистою приватною власністю дружини і чоловіка. Таким майном зокрема є:

- *майно, набуте дружиною чи чоловіком до шлюбу*

Усе майно, набуте Вами до шлюбу (куплене, успадковане Вами чи подароване Вам), є Вашою особистою власністю, і Ваш чоловік чи дружина не може претендувати на нього у випадку розірвання шлюбу.

Наприклад, батьки купили доньці квартиру, а після її одруження чоловік проживає там разом з нею і прописаний у цій квартирі протягом 7 років. Тривалий час проживання та реєстрація місця проживання у цій квартирі не дає йому права претендувати на частину цієї квартири у випадку розлучення.

- *майно, набуте дружиною чи чоловіком за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування*

Усе майно, що було подароване Вам чи успадковане Вами під час шлюбу, є Вашою особистою власністю. У випадку конфлікту і спору щодо успадкованого майна у Вас не буде жодних проблем, оскільки спадкування оформляється у визначеному законом нотаріальному порядку, і Ви матимете всі документи, які засвідчують Ваше право власності. Складніше буває з подарованими речами чи грошима, дарування яких не оформляється договором. Адже, наприклад, треба довести, кому саме були подаровані речі, і якщо Ви не зможете цього зробити, то вважатиметься, що все подароване однаковою мірою вам обом і є спільною сумісною власністю. Якщо під

Майно, набуте дружиною чи чоловіком до шлюбу

Майно, набуте дружиною чи чоловіком за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування

час подружнього життя Вам особисто дарують дорогі речі (будинок, авто, велику суму грошей), важливо, щоб дарування було нотаріально оформлене.

Наприклад, якщо батьки подарували синові гроші на квартиру, але не оформили дарування цієї суми грошей, чи просто купили квартиру на його ім'я, у випадку спору про майно подружжя йому буде складно довести, що квартира придбана на подаровані батьками гроші, чи подарована особисто йому батьками. Формально вважатиметься, що квартира придбана під час шлюбу, а отже, є спільною власністю подружжя, незалежно від того, що оформлена на його ім'я.

Майно, набуте дружиною чи чоловіком за час шлюбу, але за кошти, які належали їй чи йому особисто

• майно, набуте дружиною чи чоловіком за час шлюбу, але за кошти, які належали їй чи йому особисто

Якщо Ви внесли до банку чи кредитної спілки певні кошти перед укладенням шлюбу, або подаровані особисто Вам кошти під час шлюбу, а через деякий час вирішили придбати за ці кошти якісь речі – ці речі будуть Вашою особистою власністю. Якщо під час спору про майно Ваш чоловік чи дружина претендуватиме на ці речі як на спільне майно подружжя, Вам потрібно буде довести, що речі придбані саме на ці гроші.

Наприклад, у 2005 році дружина внесла до банку гроші від продажу успадкованого від бабці будинку в селі, а у 2006 році вирішила купити на ці гроші автомобіль. Цей автомобіль буде її особистою власністю. Але у випадку спору про майно їй потрібно буде надати докази придбання автомобіля за особисті кошти – договір купівлі-продажу будинку, договір вкладу з банком, договір купівлі-продажу автомобіля, покази свідків, яким відомо, що вона купувала автомобіль саме за кошти з вкладу до банку.

Особистою приватною власністю дружини та чоловіка є також речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя. Тобто усі придбані Вами за час шлюбу одяг, взуття, золоті прикраси є Вашою особистою власністю.

Наприклад, якщо у разі конфлікту чоловік погрожує дружині: «Усе, що на тобі і в шафах, моє, бо куплене на мою зарплату – відберу коли захочу!», вона не повинна через це хвилюватись. Якщо дружина займалась веденням господарства та вихованням дітей, а чоловік заробляв гроші, це не дає йому підстав позбавляти її права власності на особисті речі.

Якщо ж дружина та чоловік спільно купували золоті вироби чи інші коштовності не для використання, а як збереження та накопичення капіталу, ці коштовності будуть вважатися спільним майном подружжя.

Подружжя проживало у квартирі, яка була виділена сім'ї міською радою на підставі ордеру, однак у квартирі був прописаний лише чоловік, який через 5 років приватизував квартиру лише на себе. Ця квартира вважається його особистою приватною власністю, незважаючи на те, що вона видавалася на сім'ю.

Часто трапляються випадки, що у виділеній міською радою квартирі прописані всі члени сім'ї, але під час приватизації вони пишуть заяву про відмову від приватизації і надають дозвіл на приватизації квартири лише одному члену сім'ї. У такому випадку ця квартира буде особистою приватною власністю того, на кого вона приватизована, і інші члени сім'ї не будуть претендувати на частку у ній.

Земельна ділянка, набута нею/ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки, що перебувала у її/його користуванні або одержана внаслідок приватизації земельних ділянок державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій, або одержана із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації, визначених Земельним кодексом України

Подружжя під час шлюбу вирішило побудувати будинок на околиці міста. З цією метою чоловік звернувся до сільської чи селищної ради із заявою про безоплатне виділення земельної ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку та господарських споруд. Сільська рада виділила чоловікові безкоштовно у власність земельну ділянку. У такому випадку ця земельна ділянка буде вважатися його особистою приватною власністю. Тому заяву потрібно писати від двох осіб, якщо ви хочете також мати право на частину земельної ділянки.

Варто звернути увагу, що якщо Ви під час шлюбу разом із чоловіком, якому виділена земельна ділянка для будівництва, побудуєте на ній будинок, то Ви будете також одним із співвласників цієї ділянки у розмірі, який відповідатиме частці права власності у будинку.

Якщо під час шлюбу Ви спільно купуєте якесь майно, але вкладаєте не тільки спільні кошти, але і Ваші особисті – то частка у цьому майні, відповідно до розміру Вашого внеску, є Вашою особистою приватною власністю.

Наприклад, на придбання для сім'ї квартири, яка коштує 150 тис. гривень, батьки дружини дарують їй 50 тис. гривень. У такому разі 1/3 частина квартири буде особистою власністю дружини, а решта 2/3 – спільною сумісною власністю подружжя. Однак дружині треба мати докази, що ці 50 тис. гривень були їй подаровані – нотаріально посвідчений договір дарування.

Житло, набуте нею/ним за час шлюбу внаслідок його приватизації відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду»

Земельна ділянка, набута нею/ним за час шлюбу внаслідок приватизації земельної ділянки...

Якщо у спільне майно вкладено Ваші особисті кошти

Відповідно до закону, якщо річ, яка належить одному з подружжя, плодоносить, дає приплід або дохід (дивіденди), він є власником цих плодів, приплоду або доходу (дивідендів). Тобто доходи від оренди Вашої особистої квартири, чи проценти за вклад у кредитній спілці по вкладу, подарованому Вам батьками на повноліття, – це Ваша особиста власність.

Інше майно, яке є особистою приватною власністю дружини чи чоловіка:

- премії, нагороди, які вона чи він одержали за особисті заслуги. Попри це, суд може визнати за другим з подружжя право на частку цієї премії, нагороди, якщо буде встановлено, що він своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяв її одержанню.
- кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка їй / йому належала, а також як відшкодування завданої їй / йому моральної шкоди.
- страхові суми, одержані нею / ним за обов'язковим або добровільним особистим страхуванням.

Майнові питання під час окремого проживання

Суд також може визнати Вашою особистою власністю майно, яке Ви набули за час окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин.

Наприклад, чоловік перебуває в Іспанії на заробітках протягом 3 років, не надсилає жодних коштів для сім'ї, повідомив дружині, що повертатися не планує і має нову сім'ю. Дружина за цей час взяла позику в кредитній спілці, придбала та відремонтувала будинок у селі і зайнялася зеленим туризмом. Цей будинок, а також доходи від її підприємницької діяльності, будуть її особистою власністю, але у випадку спору їй потрібно буде довести, що він придбаний уже під час окремого проживання.

Як правило, у суді важко довести фактичне припинення шлюбних відносин. Тому, якщо у Вас склалася така ситуація і Ви не маєте наміру розривати шлюб, а хочете за свої особисті гроші придбати майно, Вам потрібно звернутися до суду із заявою про встановлення режиму окремого проживання без розірвання шлюбу.

Майно, набуте під час встановленого рішенням суду режиму окремого проживання, є Вашою особистою приватною власністю.

Спільна сумісна власність подружжя

Все майно, набуте за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, належить чоловікові та дружині на праві спільної сумісної власності, у тому числі й тоді, якщо один із них не мав самостійного заробітку (доходу) з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо). Це означає, що частки володіння не виділені, і кожен – і

дружина, і чоловік – мають однакове право володіти, користуватися і розпоряджатися цим майном, незалежно від того, на кого це майно зареєстроване, і розпоряджаються майном за взаємною згодою.

У випадку укладення договорів стосовно майна одним із подружжя вважають, що він (вона) діє зі згоди другого з подружжя. Для укладення одним із подружжя договорів, які потребують нотаріального посвідчення чи державної реєстрації, а також договорів стосовно цінного майна, згода другого з подружжя має бути подана письмово. Причому згода на укладення договору, який потребує нотаріального посвідчення чи державної реєстрації, має бути нотаріально засвідчена. Дружина чи чоловік має право на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її / його згоди.

Наприклад, подружжя придбало автомобіль і зареєструвало його на ім'я чоловіка. Оскільки автомобіль придбаний під час шлюбу, він належить дружині та чоловікові спільно, на праві спільної сумісної власності. Це означає, що дружина має такі самі права користуватися та розпоряджатися цим автомобілем, як і її чоловік. Він не може продати його без її згоди, причому ця згода повинна бути нотаріально посвідчена. Якщо ж дружині стало відомо, що автомобіль продано, а згоди вона не давала, то вона має право звертатися до суду з позовом про визнання договору купівлі-продажу недійсним.

У випадку спору про поділ майна Вам доведеться доказувати, що якесь майно було придбане перед шлюбом чи за Ваші особисті кошти. Якщо у Вас не буде належних документів чи інших доказів, майно вважатиметься спільною сумісною власністю подружжя.

Спільною сумісною власністю подружжя відповідно до закону є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя і внесені до сімейного бюджету або внесені на його особистий рахунок у банківську (кредитну) установу.

Спільною сумісною власністю подружжя буде і гонорар, виграш чи інші гроші і майно, які були одержані за договором, укладеним одним з подружжя в інтересах сім'ї.

Наприклад, якщо на лотерейний квиток лото "Забава", придбаний чоловіком, випав виграш автомобіля – цей автомобіль буде спільною сумісною власністю подружжя, оскільки вважається, що такий договір був укладений чоловіком в інтересах сім'ї.

Також варто звернути увагу на те, що всі кошти, отримані одним із подружжя на підставі кредитного договору чи

Укладення договорів щодо майна (купівля-продаж, дарування та ін.) одним з подружжя

Об'єкти спільної сумісної власності подружжя

договору позики, є також спільною сумісною власністю подружжя, і за повернення цих коштів подружжя відповідає у рівній частині.

Речі для професійних занять (музичні інструменти, оргтехніка, лікарське обладнання тощо), придбані за час шлюбу для одного з подружжя, є спільною сумісною власністю подружжя.

Законом передбачено, що у випадку, коли особисте майно чоловіка чи дружини істотно збільшилося у своїй вартості внаслідок спільних трудових чи грошових затрат або затрат другого з подружжя, воно може бути визнане судом спільним майном подружжя.

Наприклад, сім'я проживає у будинку, успадкованому чоловіком від батьків. За 10 років спільного життя подружжя добудувало 2-й поверх, гараж та літню кухню. У випадку розлучення дружина має право висувати вимогу до суду про визнання будинку спільною сумісною власністю подружжя та його поділ.

**Розпорядження
майном, яке
перебуває
у спільній
сумісній
власності**

Як співвласник майна Ви маєте право продати, подарувати, заставити свою частку спільної сумісної власності, але можете це зробити тільки після визначення частки та виділу в натурі або визначення порядку користування майном.

Визначити частку Ви можете добровільно, домовившись із чоловіком чи дружиною, а якщо згоди досягти неможливо – через суд.

Причому при продажі частки першочергове право на її купівлю буде мати другий із подружжя, який є співвласником майна.

Наприклад, сім'я має у спільній власності двоповерховий будинок та літню кухню. Чоловік хоче виїжджати на роботу за кордон і тому хоче продати «свою» половину будинку стороннім людям. Однак він зможе це зробити тільки після виділу частки в натурі, наприклад, перший поверх – йому, другий поверх та літня кухня – дружині, і за умови, що дружина не хоче придбати його частку.

Заява про намір продати частку в майні має бути надіслана другому співвласнику цінним листом з описом вкладення або нотаріусом, який буде посвідчувати договір відчуження майна на бланку із нотаріально завіреним підписом продавця.

Протягом місяця інші співвласники повинні повідомити про свій намір купити частку у майні або відмовитися від купівлі. У випадку не надання відповіді на намір про продаж, розуміється, що інші співвласники відмовляються від купівлі.

У випадку відчуження майна без повідомлення інших співвласників, вони мають право оскаржити договір відчуження.

Ще одним Вашим правом як співвласника спільного майна є право скласти заповіт на свою частку у праві спільної сумісної

власності подружжя до її визначення та виділу в натурі. Для цього не потрібно повідомляти інших співвласників про свій намір.

Розірвання шлюбу не припиняє права спільної сумісної власності на майно, набуте за час шлюбу. Після розірвання шлюбу Ви продовжуєте розпоряджатися спільним майном за взаємною згодою, а якщо згоди не досягнуто – маєте право на поділ майна.

Поділ майна, що є у спільній власності подружжя

Ви маєте право на поділ спільного майна подружжя як під час шлюбу, так і після його розірвання. Ви можете розділити майно за взаємною згодою, шляхом укладення договору про поділ майна у нотаріуса, чи через суд. Незважаючи на те, що у складних життєвих ситуаціях, коли виникає проблема поділу спільного майна, буває важко дійти згоди і домовитись, Ви повинні розуміти, що поділ майна у судовому порядку означатиме для Вас значні додаткові витрати, тривалий час розгляду справи і, звичайно, стрес. Тому для обох сторін краще знайти спільну мову і домовитись про поділ майна зі взаємної згоди. У випадку поділу житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також рухомого зі взаємної згоди договір про такий поділ має бути нотаріально посвідчений.

Якщо після розірвання шлюбу ні чоловік, ні дружина не вимагають поділу спільного майна, то це майно залишається спільною сумісною власністю, незалежно від того скільки часу минуло після розірвання шлюбу. Однак, якщо хтось із подружжя було порушено право іншого з подружжя, тобто чоловік чи дружина звернулись до колишнього подружжя з вимогою про виділ своєї частки спільного майна подружжя, а другий з подружжя відмовив – він чи вона повинні звернутися до суду з позовом про поділ спільного майна подружжя протягом трьох років від того дня, коли дізнався про порушене право власності, тобто коли йому відмовив другий із подружжя.

Наприклад, подружжя має у спільній сумісній власності квартиру, автомобіль та дачну ділянку з будинком. Після розлучення дружина з дітьми залишилась проживати у квартирі, чоловік змінив місце проживання, виїхавши до іншого міста, і зі взаємної згоди забрав собі автомобіль. Через 5 років чоловік повернувся до того ж міста і попросив у дружини ключі від дачного будинку, яким він мав намір користуватись протягом певного часу. Дружина відмовила, мотивуючи тим, що дачна ділянка оформлена на її ім'я і є тепер її власністю, оскільки минуло понад 3 роки після розлучення. У цій ситуації чоловік має право протягом 3 років від того часу, коли дружина йому відмовила, звернутись до суду з позовом про поділ дачної ділянки та будинку, які є спільною сумісною власністю подружжя.

Способи поділу спільного майна подружжя

Поділ спільного майна подружжя в судовому порядку

Визначення часток кожного з подружжя у спільному майні

У випадку звернення подружжя до суду щодо поділу спільного майна передусім постане питання визначення часток кожного з подружжя. Відповідно до закону частки дружини та чоловіка у спільному майні подружжя є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором. Це означає, що кожен повинен отримати половину від спільного майна, набутого за час шлюбу. Але за певних обставин при вирішенні спору про поділ майна суд може відступати від принципу рівності часток подружжя. Зокрема, якщо один із них не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховав, знищив чи пошкодив спільне майно, витрачав його на шкоду інтересам сім'ї.

Також суд може збільшити частку дружини чи чоловіка, якщо з нею/ним проживають неповнолітні діти, а також повнолітні непрацездатні син чи дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування.

Наприклад, ще перебуваючи у шлюбі, дружина подала позов про стягнення аліментів та додаткових коштів на утримання двох дітей, оскільки чоловік відмовлявся надавати кошти на їх утримання та лікування. Протягом 3 років чоловік ухилявся від сплати аліментів, нерегулярно сплачуючи мізерні суми по 20–50 гривень, і ухилявся від виконання рішення суду про стягнення додаткових коштів на лікування та оздоровлення дітей. Дружина подає позов про розірвання шлюбу і одночасно про поділ спільного майна подружжя – двокімнатної квартири, автомобіля та дачної ділянки, в якому просить суд присудити їй квартиру, вартість якої становить 80 % від загальної вартості майна, а чоловікові – автомобіль та дачну ділянку.

Як правило, суд виносить рішення про поділ майна подружжя у рівних частках, незважаючи на обставини, які можуть бути підставою для відступу від рівності часток.

Майно, яке є спільною сумісною власністю подружжя, ділиться між чоловіком та дружиною в натурі. У випадку поділу майна суд враховує всі обставини, які мають важливе значення для забезпечення як інтересів чоловіка і дружини, так і інтересів дітей. У деяких випадках можливе присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, але тільки з його згоди.

Наприклад, подружжя має у спільній сумісній власності двокімнатну квартиру та автомобіль. Після розлучення двоє дітей залишились проживати з дружиною, чоловік повернувся до своїх батьків. У такому випадку суд, враховуючи неможливість поділу квартири в натурі, інтереси дітей, забезпеченість житлом чоловіка, може залишити квартиру дружині, присудивши чоловікові автомобіль та грошову компенсацію, але лише за умови згоди чоловіка.

**Позов
про поділ
спільного
майна
подружжя**

Для написання позовної заяви про поділ спільного майна подружжя Вам треба зібрати документи, які підтверджують вартість майна і що майно було придбане під час шлюбу. Тобто стосовно нерухомого майна це будуть документи про право власності (договори купівлі-продажу, реєстраційні свідоцтва тощо) і документи оцінки вартості майна; для побутової техніки чи інших предметів домашнього вжитку – товарні чеки, акти оцінки. Без наявності таких документів Ви не зможете вирішити питання поділу спільного майна в суді.

Теоретично поділити рухоме майно, а саме меблі, побутову техніку та інше, Ви можете, але на практиці це майно поділити важко, оскільки власником рухомого майна, окрім автомобіля, стає той, хто швидше ним заволодів і продовжує користуватись.

Наприклад, подружжя придбало старий невеликий будинок і за 12 років спільного життя добудувало 2 кімнати на 1-му поверсі та 2-й поверх з 2 кімнат. Будівництво легалізовано не було, документи є тільки на старий будинок. Крім того, у спільній власності подружжя є автомобіль, холодильник, 2 телевізори, пральна машина, меблі. На побутову техніку та меблі документів немає, оскільки їх купували у знайомих, які продають вживану побутову техніку. Подружжя не дійшло згоди стосовно поділу майна. Однак звернутись до суду з позовом про поділ спільного майна вони зможуть тільки стосовно автомобіля, оскільки самовільно збудований будинок не може бути предметом поділу, поки його не буде легалізовано і не з'явиться документ про право власності. Предметом спору можуть бути лише будівельні матеріали.

У вирішенні спору про поділ майна від підготовлених Вами документів та зібраних доказів значною мірою буде залежати, чи матиме суд усю потрібну інформацію для того, щоб прийняти обґрунтоване і справедливе рішення. Тому в таких справах доцільно скористатись послугами юриста чи адвоката.

Інші шляхи вирішення житлових питань

Якщо Ви проживаєте у квартирі державної чи комунальної власності (неприватизована квартира) або квартира належить Вам на праві особистої приватної власності і щодо Вас інший член сім'ї чинить насильство – Ви можете звернутися до суду з позовом про його виселення без надання іншого житлового приміщення. Це право передбачене статтею 116 Житлового кодексу України.

Стаття 116 Житлового кодексу України “Виселення без надання громадянам іншого жилого приміщення”, ч. 1

Якщо наймач, члени його сім'ї або інші особи, які проживають разом з ним, систематично руйнують чи псують жиле приміщення, або використовують його не за призначенням, або систематичним порушенням правил соціалістичного співжиття

**Виселення
кривдника,
якщо Ви
проживаєте
у квартирі
державної чи
комунальної
власності**

роблять неможливим для інших проживання із ними в одній квартирі чи в одному будинку, а заходи запобігання і громадського впливу виявились безрезультатними, виселення винних на вимогу наймодавця або інших заінтересованих осіб провадиться без надання іншого жилого приміщення.

**Позовна заява
про виселення
кривдника**

У позовній заяві про виселення Ви повинні довести, що особа, яку Ви хочете виселити, порушує правила співжиття та робить спільне проживання неможливим, а заходи до неї заходи громадського впливу не дали результату. Такими доказами можуть бути докази вчинення насильства в сім'ї чи інших протиправних дій щодо членів сім'ї та безрезультатність вжитих правоохоронними органами заходів впливу – копії заяв звернення до міліції, неодноразово вжиті заходи до правопорушника (офіційні попередження, притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності, перебування правопорушника на обліку у райвідділі міліції як особи, яка вчиняє насильство в сім'ї).

Для виселення особи, яка вчиняє насильство в сім'ї, без надання іншого житлового приміщення Ви повинні надати суду дуже переконливі докази того, що протиправні дії тривають протягом тривалого часу, вжиті заходи не мають впливу, бо насильство продовжується, а спільне проживання ставить під загрозу Ваше з дітьми життя та здоров'я.

Додатковим аргументом, який може сприяти рішенню суду на Вашу користь, може бути надання інформації про можливість особи, яка чинить насильство, проживати в іншому приміщенні – частка у приватизованій квартирі, де проживають батьки, успадкований від батьків будиночок в селі і т. д.

Якщо Ви не звертаєтесь по допомогу до міліції у випадках насильства – Ви не зможете довести вищевказаного та скористатися правом на виселення особи, яка робить спільне проживання неможливим.

Виселення без надання іншого житлового приміщення позбавляє особу права проживати у квартирі чи будинку, де живе сім'я, і в багатьох випадках особа не має іншого житла, тому суд виносить такі рішення тільки за наявності дуже вагомих підстав та доказів.

**Обмін
житлового
приміщення
у судовому
порядку**

У багатьох випадках члени сім'ї, які потерпають від насильства, не хочуть позбавляти житла члена сім'ї, навіть якщо він / вона чинить насильство.

Тому, крім виселення, суд може зобов'язати особу, яка робить спільне проживання неможливим, провести обмін житлового приміщення на інше, вказане зацікавленою в обміні стороною.

Стаття 116 Житлового кодексу України: “Виселення без надання громадянам іншого жилого приміщення”, ч. 2

Осіб, які підлягають виселенню без надання іншого жилого приміщення за неможливістю спільного проживання, може бути зобов’язано судом замість виселення провести обмін займаного приміщення на інше жиле приміщення, вказане заінтересованою в обміні стороною”.

Тобто, замість позову про виселення, Ви можете звернутися з позовом про обмін житлового приміщення, але Ви обов’язково повинні надати суду варіант такого обміну. Підбір такого варіанту буде найскладнішим завданням, оскільки Ви повинні знайти дві неприватизовані квартири, мешканці яких з’їжджаються до однієї квартири, і яких влаштуватиме Ваше житло. Однак, незважаючи на складність пошуку варіанту обміну, особливо за умов, коли більшість житла вже приватизована громадянами, така можливість може бути вирішенням Вашої проблеми.

Ще однією можливістю вирішення певних житлових проблем є зміна договору найму житлового приміщення – за рішенням суду Ви зможете укласти окремий договір найму частини квартири чи будинку, якою користуєтесь Ви, і станете її наймачем. Суд також вирішить, яку частину квартири чи будинку буде наймати кривдник і, відповідно, користуватися нею, і яка частина буде у спільному користуванні. Це не вирішить проблеми спільного проживання, оскільки Ви і надалі проживатимете разом, однак встановить порядок користування приміщенням, а також Ви будете оплачувати комунальні послуги тільки за частину приміщення, якою користуєтесь.

Якщо Ви проживаєте у квартирі, яка належить Вам на праві особистої приватної власності, а колишній чоловік, який прописаний у Вашому житлі, не чинить щодо Вас насильства, але попри те відмовляється виселитися, Ви маєте право звернутися до суду із вимогою про його виселення та зняття з реєстрації як колишнього члена сім’ї.

Зміна договору найму житлового приміщення

Виселення кривдника, якщо квартира належить Вам на праві особистої приватної власності

Стаття 405 Цивільного кодексу України: «Право членів сім’ї власника житла на користування цим житлом»

Члени сім’ї власника житла, які проживають разом з ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону.

Житлове приміщення, яке вони мають право займати, визначається його власником.

Стаття 406 Цивільного кодексу України: «Припинення сервітуту (право користування чужим майном)»

Право користування чужим майном припиняється у разі: припинення обставини, яка була підставою для встановлення цього права.

Якщо Ви проживаєте у приватизованій квартирі

Отже, Ваш чоловік користувався Вашим житлом як член сім'ї, і відповідно після розірвання шлюбу Ви маєте право звертатися до суду про його виселення з тих підстав, що він втратив право на користування житлом, яке надавалося йому як члену сім'ї, а після розлучення він уже не вважається членом Вашої сім'ї.

Якщо Ви проживаєте у приватизованій квартирі та потерпаєте від насильства зі сторони чоловіка чи іншого члена сім'ї, перш за все необхідно встановити, хто є власниками квартири.

Співвласники приватизованої квартири вказані у Свідоцтві про право власності.

Наприклад, сім'я з 4 осіб проживає у квартирі, яку отримали від держави батьки чоловіка. Квартира була приватизована вже після смерті батьків чоловіка. Чоловік зловживає алкоголем, вчиняє сварки та бійки, погрожує вигнати дружину і дітей з квартири, мотивуючи це тим, що квартира була отримана його батьками і тому належить тільки йому.

Погрози чоловіка є безпідставними, оскільки квартира приватизована на 4 членів сім'ї – чоловіка, дружину та двох дітей, вказаних як співвласники квартири у Свідоцтві про право власності. Таким чином, чоловік є власником і може претендувати тільки на 1/4 частину квартири.

Після того, як Ви встановили, яка частка квартири належить Вам та дітям, і яка частка належить членові сім'ї, який чинить насильство, Ви можете планувати свої дії.

Законом передбачено кілька можливостей у таких випадках залежно від розміру частки, Ваших можливостей відшкодувати її вартість, Ваших домовленостей про сплату аліментів на утримання дітей, Вашого бажання далі проживати у цій квартирі та багатьох правових умов. Тому без допомоги юриста вирішити це питання буде складно.

Обов'язково зверніться для отримання консультації до кваліфікованого юриста для вирішення питань, пов'язаних з правом власності на житловий будинок чи квартиру.

Право подружжя на утримання

Дружина та чоловік повинні підтримувати одне одного матеріально, причому право чоловіка чи дружини на утримання не припиняється після розірвання шлюбу.

Законом визначено, у яких випадках одне з подружжя має право на утримання. Право на аліменти має той із подружжя, хто є непрацездатним, потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надавати матеріальну допомогу.

Непрацездатним відповідно до закону вважається той із подружжя, хто досяг пенсійного віку або є інвалідом I, II чи III групи.

Один із подружжя вважається таким, що потребує матеріальної допомоги, якщо заробітна плата, пенсія чи інші доходи не забезпечують йому прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Після розірвання шлюбу особа має право на утримання, якщо стала непрацездатною перед розірванням шлюбу або протягом одного року від дня розірвання шлюбу, потребує матеріальної допомоги і якщо її колишній чоловік чи колишня дружина може надавати матеріальну допомогу.

Якщо особа стала інвалідом після одного року від дня розірвання шлюбу, але її інвалідність була результатом протиправної поведінки щодо неї колишнього чоловіка, колишньої дружини під час шлюбу, то ця особа також має право на утримання.

Наприклад, дружина потерпала від насильства з боку чоловіка протягом 8 років. Він часто бив її, знущався як фізично, так і психологічно. Через нанесені чоловіком тілесні ушкодження стан здоров'я дружини значно погіршився. Звернення до правоохоронних органів та вжиті ними заходи не дали результату – чоловік продовжував чинити насильство. Дружина звернулась до суду з позовом про розірвання шлюбу, поділ майна та виїхала до своїх батьків. Після розірвання шлюбу стан її здоров'я внаслідок перенесених травм продовжував погіршуватись. Жінка не могла далі працювати. Через 2 роки після розірвання шлюбу була встановлена III група інвалідності, і єдиним доходом стала відповідна пенсія. У цій ситуації жінка має право звертатись до суду з позовом про стягнення аліментів на своє утримання, оскільки вона має документальні підтвердження протиправної поведінки чоловіка, нанесених тілесних ушкоджень та розвитку захворювань через отримані травми.

Якщо на момент розірвання шлюбу жінці чи чоловікові до досягнення встановленого законом пенсійного віку залишилося не більше п'яти років, то вона чи він матимуть право на утримання після досягнення пенсійного віку за умови, що у шлюбі вони спільно проживали не менше десяти років.

Якщо у зв'язку з вихованням дитини, веденням домашнього господарства, піклуванням про членів сім'ї, хворобою або іншими обставинами, що мають істотне значення, хтось із подружжя не мав можливості одержати освіту, працювати, обійняти відповідну посаду, він має право на утримання у зв'язку з розірванням шлюбу і в тому випадку, якщо є працездатним, але за умови, що потребує матеріальної допомоги і що колишній чоловік, колишня дружина може надавати матеріальну допомогу. Право на утримання в цьому випадку триває протягом трьох років від дня розірвання шлюбу.

Як і аліменти на утримання дітей, аліменти одному з подружжя присуджуються у частці від доходу другого з подружжя або у твердій грошовій сумі. При визначенні розміру аліментів суд

враховує можливість одержання утримання від батьків чи повнолітніх дітей та з урахуванням інших обставин, що мають істотне значення. Зразок заяви про стягнення аліментів на утримання колишнього подружжя Ви знайдете у додатку.

Право на майно, а також на утримання жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі

За останні роки усе частішими стають випадки, коли чоловік і жінка проживають разом, однак не реєструють шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану. Разом з тим, вони не приховують своїх стосунків, вважаючи себе подружжям. Такі стосунки ще називають “фактичним шлюбом” чи “цивільним шлюбом”.

Згідно із Сімейним кодексом України майно, набуте такими чоловіком і жінкою за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. Щодо такого майна застосовуються ті ж норми, що й до спільного майна подружжя.

Наприклад, чоловік і жінка, які проживають у фактичному шлюбі, мають право на рівні частини у цьому майні, навіть якщо хтось із них через поважні причини не мав певний час самостійного заробітку, бо займався веденням домашнього господарства; вони мають рівні права на володіння, користування та розпорядження таким майном.

У такому випадку чоловік і жінка повинні проживати однією сім'єю. Що це означає? Відповідно до Сімейного кодексу України, сім'я може бути створена лише на підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства.

Крім того, треба враховувати, що створити сім'ю може лише особа, яка досягла шлюбного віку (або якій за рішенням суду надано право на шлюб).

Проживання однією сім'єю означає, що чоловік і жінка:

по-перше, спільно проживають;

по-друге, пов'язані спільним побутом;

по-третє, мають взаємні права та обов'язки.

Разом з тим, Сімейний кодекс не тлумачить цих умов. Тому рішення про їх наявність чи відсутність у кожному конкретному випадку прийматиметься судом у разі виникнення спору щодо спільно нажитого майна.

Зокрема, не встановлено терміну, достатнього для того, щоб

співмешканці могли вважатися сім'єю і володіти майном на правах спільної власності. Хоча очевидно, що це мають бути тривалі, сталі стосунки. До того ж, треба враховувати, що право на спадкування за законом в одного з фактичного подружжя як спадкоємця 5-ї черги виникає лише після 5-річного спільного проживання.

Про те, що особи проживають однією сім'єю, може, зокрема, свідчити існування спільного бюджету, ведення спільного господарства, понесення ними спільно витрат на придбання речей, взаємна турбота одне про одного та про спільних дітей. Сімейний кодекс України надає жінці та чоловікові, які тривалий час проживали однією сім'єю, право на утримання (аліменти) у випадку непрацездатності. Однак непрацездатність має виникнути під час спільного проживання. Якщо ж хтось із них став непрацездатним уже після того, як перестали спільно проживати, то такого права він не має. При цьому, право на аліменти має лише особа, яка потребує матеріальної допомоги, за умови, що її чоловік (дружина) можуть надавати таке утримання. За таких умов утримання не обмежене якимось строком.

Особа має право на утримання також у разі проживання з нею дитини.

Діти та насильство у сім'ї

Дуже часто у сім'ях, де чиниться насильство, є діти. Часом у цих сім'ях фізичне насильство не застосовується щодо дітей. У подібному випадку Ви можете подумати, що Ваші діти нічого не знають, і сподівається, що з дітьми «все добре». Але у більшості сімей з дітьми, де чиниться насильство, діти знають про те, що відбувається.

Діти страждають від насильства в сім'ї у різних формах. Наприклад, вони можуть перебувати в кімнаті та потрапити у середину інциденту, намагаючись зупинити насильство. Діти можуть бути в іншій кімнаті, але вони чують шум, що доноситься до них від вашого конфлікту; вони можуть побачити тілесні ушкодження на тілі матері, або їх можуть примушувати ображати жертву.

Діти повністю залежать від дорослих, які їх оточують, і якщо вони не відчувають себе у безпеці вдома, це може мати для них значні негативні фізичні та психологічні наслідки.

У дітей, що живуть у сім'ях, де застосовується насильство, порушується психіка, і не тільки тоді, коли кривдять їх особисто, але й тоді, коли знущаються над близькими їм людьми (найчастіше це їхні матері). Наприклад, для хлопців-підлітків спостереження за насильством в сім'ї є одним з попередніх факторів підліткових правопорушень

Коли «дітей ніхто не б'є»

та криміналізації в зрілому віці. Існують такі підрахунки, що 63% підлітків-правопорушників, засуджених за вбивство, скоїли вбивство тих, хто бив їхню матір. Ймовірність того, що хлопчики, які стали свідками насильства щодо своїх матерів, будуть у зрілому віці бити своїх партнерок, в 11 разів вища порівняно з хлопчиками із сімей, де насильство не має місця. Такі діти в шість разів частіше намагаються вчинити самогубство. Ймовірність того, що такі діти будуть вживати наркотики і алкоголь або вчинять зґвалтування, підвищується на 50%. Насильство щодо їх матерів є однією з причин втечі підлітків з сімей.

Ось лише деякі наслідки впливу домашнього насильства на дітей:

- підвищений рівень тривожності;
- депресії;
- труднощі зі сном;
- нічні жахи;
- скарги на фізичні болі (наприклад, болі в животі);
- розлади харчової поведінки;
- випадки нічного нетримання сечі;
- істерики;
- «дитяча поведінка» (поведінка, ніби дитина значно молодша, ніж є насправді);
- проблеми у школі (погіршення відвідуваності школи чи успішності, конфлікти у школі);
- приховування своїх справжніх почуттів чи страждань;
- занижена самооцінка;
- вживання алкоголю чи наркотиків;
- самоушкодження (нанесення собі порізів; передозування ліків і т.п.)

Діти можуть відчувати погіршення соціальних стосунків: їм важко запросити друзів в гості через відчуття сорому, страху чи занепокоєння, що їхні друзі можуть побачити агресію кривдника.

Дуже часто такі діти мають відчуття провини. Вони звинувачують себе у насильстві, що відбувається між батьками, або в тому, що вони не можуть зупинити цього насильства. Такі діти часто залишаються вдома для того, щоб захистити свою матір, або через побоювання, що щось трапиться, коли вони будуть поза межами дому. Занепокоєння, порушення сну і відсутність концентрації – все це може бути характерним для таких дітей.

Дуже важливо розглядати наслідки насилства, пережитого дитиною, з огляду на її вікові особливості. У різні періоди життя реакція на подібну психологічну травму може виявлятися по-різному. Найбільш звичайними симптомами залежно від віку є:

- для дітей у віці **до 6 місяців** – низька рухова активність, байдужість до оточення, відсутність реакції або надто слабка реакція на зовнішні стимули, відсутність усмішки (або усмішка з'являється дуже рідко);
- для дітей у віці **від 6 місяців до 1,5 року** – страх перед батьками, страх фізичного контакту з дорослими (наприклад, коли доросла людина намагається взяти дитину на руки), постійна настороженість за відсутності причин для неї, плаксивість, замкненість, постійний сум;
- для дітей **1,5–3 років** – страхи, сплутаність почуттів, відзначаються порушення сну, втрата апетиту, агресія, страх перед чужими людьми, перед дорослими, схильність до сексуальних ігор, крайнощі у поведінці (від надмірної агресивності до повної байдужості);
- для дошкільнят (**3–6 років**) – пасивна реакція на біль, примирення з ситуацією; тривога, побоювання, сплутаність почуттів, почуття провини, сорому, відрази, безпорадності, зіпсованості, болісна реакція на критику; брехливість, схильність до крадіжок та підпалів, жорстокість до тварин. Крім того, спостерігаються форми поведінки, притаманні молодшому віку (енурез, смоктання пальців, утруднене мовлення тощо), а також негативізм, відчуження та агресія поряд із надмірною поступливістю. Слід також зазначити наявність сексуальних ігор та хворобливої мастурбації;
- для дітей **молодшого шкільного віку** – амбівалентні почуття стосовно дорослих, складності у визначенні сімейних ролей, страх, почуття сорому, відрази, зіпсованості, недовіри до світу; в поведінці відзначаються відчуження від людей, порушення сну, апетиту, агресивне поведіння, відчуття «брудного тіла», мовчазність або несподівана говіркість, сексуальні дії з іншими дітьми;
- для дітей **9–13 років** – те ж, що і для дітей молодшого шкільного віку, а також депресія, суб'єктивне відчуття втрати емоцій, самотність, відсутність друзів, страх перед власним домом, небажання повертатись туди після школи. У поведінці відзначаються ізоляція, маніпулювання іншими дітьми (в тому числі з метою одержання сексуального задоволення), суперечливе поведіння, а також неадекватні харчові уподобання (недоїдки, листя, крейда, равлики, таргани, інші комахи тощо);
- для підлітків **13–18 років** – відрази, сором, провини, недовіра, амбівалентні почуття стосовно дорослих, сексуальні порушення, несформованість соціальних ролей і своєї ролі в родині, почуття власної непотрібності. В поведінковій сфері

**Коли діти
зазнають
фізичного
насильства**

відзначаються спроби суїциду, реалізоване чи нереалізоване бажання покинути власну домівку, агресивне поведіння, запобігання тілесній та емоційній інтимності, непослідовність і суперечливість поведіння.

Дослідження показують, що висока частка дітей, які живуть у сім'ях, де чиниться насильство, самі потерпають від фізичного насильства зі сторони того ж насильника, що й мати. Чоловіки, котрі знущуються з жінок, не обов'язково знущуються і з дітей, але більшість з них все ж вчиняють насильство над дітьми.

Як наслідок, відбуваються не лише серйозні викривлення психосексуального розвитку дитини, а й порушується розвиток базового почуття самостійної та здорової ідентичності, адекватного оцінювання реальності.

В результаті насильства дитині завдаються тяжкі травми, які мають згубні наслідки для її подальшого фізичного та психічного здоров'я, причому хлопці страждають не менше за дівчат. Для суспільства це небезпечно тим, що діти, які були жертвами або свідками насильства в сім'ї, переносять цей негативний досвід у власне життя. Така сім'я виховує для суспільства потенційного агресора чи жертву – людину, яка вважає за норму, що інших можна принижувати, а «за необхідності» й бити.

Велику роль у розповсюдженні жорстокості щодо дітей відіграє необізнаність батьків або піклувальників щодо того, які заходи впливу неприпустимі щодо дитини. Є досить багато дорослих, які не розуміють, що не кожне покарання йде на користь. Не менш значущим фактором є і низький рівень правової культури населення, недостатня обізнаність у нормах стосовно охорони прав дитини та покарання осіб, які їх порушують.

Наслідком жорстокого поведіння та зловживання дітьми є не лише формування девіантних та делінквентних форм поведінки. Діти, які постраждали від жорстокості та зневаги, мають цілий набір специфічних психологічних рис, головною особливістю яких є амбівалентність (різнополюсність) як реакція на суперечливі вимоги батьків.

Підлітки, які зазнали насильства від батьків, часто не визнають батьків як значущих дорослих, вони поєднують в собі імпульсивність та терпеливість, підозрілість з ірраціональною вірою в можливість поліпшення внутрішньосімейної ситуації. Вони відзначаються низькою самооцінкою, є емоційно залежними, відчувають самотність, ізолюваність, страх перед майбутнім, впевненість у відсутності перспектив, провини за інциденти насильства. В таких дітей не розвинуто уявлення про потреби власного «Я», спостерігається сплутаність ідентичності, нечіткість самовизначення, конформність, схильність до прийняття ролей, нав'язаних оточенням.

Діти, які живуть в умовах сімейного насильства,

демонструють схильність до депресій, високий рівень піддання стресу, явні депресивні та/або істеричні симптоми; симптоми деперсоналізації та реактивних розладів. Вони часто пропускають шкільні заняття через нездужання психосоматичного характеру. Такі діти та підлітки відзначаються високим рівнем ризику алкоголізації та наркотизації, зухвалою сексуальною поведінкою, дромоманією (патологічною схильністю до мандрів).

Найбільш типовими наслідками насильства в сім'ї стають такі поведінкові прояви в дітей (і саме на них найчастіше скаржаться вчителі та батьки): бійки, конфлікти з оточенням, низька шкільна успішність, незвичайна замкненість. До емоційних проблем таких дітей можна віднести підвищену агресивність, переважно знижений настрій, високу тривожність та наявність страхів, нестійкість почуттєвої сфери, легке коливання емоцій та їх надмірна сила, які часто не відповідають ситуації, що склалась (лють або істеричні ридання у відповідь на незначні зовнішні подразники).

Частими наслідками насильства в сім'ї стають психоневрологічні розлади в дітей: безсоння, енурези та енкопрези (нетримання калу), нервовий тик тощо, а також соматичні захворювання як відповідь на стрес (це, перш за все, серцево-судинні розлади, порушення травлення, астма, алергії та шкірні захворювання). Ознаками скоєного над дитиною насильства та неналежного догляду можуть бути також недостатня вага; затримки у розвитку, анемія, слабкий імунітет; тики, смоктання пальців, розгойдування; недотримання правил особистої гігієни; одяг, що не відповідає погодним умовам та віку дитини; часті звернення до медичних закладів, зростаюча кількість ушкоджень; відсутність необхідного лікування; невідповідність отриманих ушкоджень поясненням, що їх дає дитина або її батьки чи піклувальники.

Сексуальне зловживання дітьми – це найскладніша форма насильницького поводження, яку часто неправильно розуміють та оцінюють. Термін «сексуальне зловживання» охоплює дії від небажаного (проти волі об'єкта) генітального торкання до згвалтування, а також залучення дітей та підлітків до секс-індустрії (втягнення у проституцію, у тому числі ритуальну, порнографію тощо).

Серед родичів найчастіше фігурами, що здійснюють насильство, виступають батько, вітчим, опікун. Жертвами сексуального насильства частіше за все стають дівчата, але іноді від нього страждають і хлопці. Факти свідчать, що, по-перше, невелика кількість батьків, які перебувають у ставевих стосунках з дочкою, страждає від психічних розладів і патологічних потягів; по-друге, чітко простежується тенденція збільшення числа випадків інцесту в процесі дорослішання дівчинки. В цій ситуації чинником може виступити природна

***Коли діти
зазнають
сексуального
насильства***

взаємна привабливість дочки і батька, що обумовлюється не тільки особливостями її раннього розвитку, але й природною емоційною близькістю батька і дитини.

У випадку інцесту дитина завжди вважається жертвою, оскільки вона не може повністю усвідомити всі наслідки того, що сталося, на відміну від дорослого, який несе всю повноту відповідальності. Крім того, за інцестними стосунками стоять порушення всієї структури емоційних відносин у родині, а не лише особливості взаємодії між дорослим та дитиною.

Сексуальне насильство в родині майже завжди поєднується з іншими формами зловживань, і до нього залучені всі її члени. Батько стає активним «правопорушником», а роль матері зводиться до пасивної співучасті. Матері в таких випадках схильні «не помічати», витіснити очевидну інформацію щодо інцесту та не вдаватись до будь-яких дій, щоб припинити сексуальну активність чоловіка (частіше за все внаслідок хронічної депресії або страху, що ситуація може відбитися на ній самій). Вони несвідомо відмовляються бачити зовсім прозорі натяки, однозначно зрозумілі для будь-якої сторонньої особи. Наприклад, батько залишається з донькою в кімнаті наодинці, звідти лунають зойки типу: «Тату, я не хочу, не роби цього!», а потім дочка вибігає вся в сльозах, у розірваному платті і відмовляється розповісти, що відбулося. Мати при цьому може щиро думати, що батько карає доньку за погані оцінки.

Чому ж мати «не помічає» проблему та не перешкоджає інцесту?

Річ у тому, що коли мати виявляє інцестні сексуальні стосунки, її сприйняття родини повністю руйнується, і вона вимушена визнати сімейну ситуацію абсолютно ненормальною, ганебною та неприйнятною. Це – дуже важко, адже тим самим перекреслюються всі попередні роки сімейного життя, і жінка має визнати, що свого часу зробила глибоко помилковий вибір партнера. Щоб уникнути цих переживань, мати переконує себе у неможливості виникнення інцестних стосунків, стає абсолютно пасивною та відмовляється від будь-якої відповідальності за сімейну драму.

Навіть коли дитина намагається розповісти матері про свої переживання, вона може демонструвати недовіру до слів дитини, карати її, звинувачувати доньку чи сина в брехні. Звичайно, дитина не може повірити в те, що мати дійсно нічого не помічає, і розцінює її поведінку як зраду.

Підліток існує в атмосфері відсутності емоційної близькості, прив'язаності між членами родини, в умовах порушеного сімейного функціонування, коли лише інцестний зв'язок може забезпечити дитину справжньою турботою та увагою. В таких родинах зникають межі поколінь, які підтримували відмінності між соціальними та психологічними ролями дітей та батьків.

Інцест стає гомеостабілізуючим механізмом, який дозволяє задовольнити всі потреби, в тому числі й генітальні.

У родинях з інцестом відсутня взаємна довіра та прихильність членів родини одне до одного, тобто це сім'ї без любові. Члени такої сім'ї, як правило, рідко торкаються одне одного (мається на увазі дружній дотик), і будь-який тілесний контакт розцінюється як сексуальний заклик. В таких родинях завжди багато секретів одне від одного, повністю зруйновано комунікацію. Постійно присутній неусвідомлений страх розпаду сім'ї та загального нещастя. Як наслідок, дітям відводиться роль осіб, які мають піклуватися за батьківські стосунки та втішати дорослих. Поступово діти звикають нести на собі відповідальність за збереження родини та погоджуються на будь-які закиди з боку батьків, піклувальників чи інших родичів. Атмосфера в родині, де немає гармонійної подружньої комунікації, згодом стає все більш напруженою, розлучення починає здаватися неминучим, що дуже лякає дитину. Сама обстановка провокує інцест: дитина погоджується на задоволення будь-яких потреб дорослих для збереження цілісності родини.

Коли дитина переходить сексуальний бар'єр, життя очевидно змінюється. Насамперед спадає напруга в родині, і всі починають почуватися краще. Родина зберігається. Крім того, дитина починає отримувати «винагороду» (матеріальну чи емоційну: подарунки, схвалення, потурання тощо), а її статус в ієрархії сімейних відносин стає привілейованим. Таким чином, інцестна активність являє собою спосіб досягнення відчуття безпеки та комфорту в міжособистісних стосунках для всіх членів родини.

В інших сім'ях інцест слугує для панування дорослого та підкорення дитини, яка пізніше втрачає здатність адекватно оцінювати характер міжособистісних стосунків та відрізняти любов від насильства. Д. Кемпбел показав, що коли дитина відчуває на собі генітальну перевагу дорослої людини, в неї зростає пасивна схильність до підкорення, порушується нормальне просування до гетеросексуальних стосунків у підлітковому віці та розвиток статеворольової ідентичності.

Сексуальна поведінка підлітка стає способом отримання уваги дорослих, у зв'язку з чим наслідками переживання насильства стають проміскуїтет, ексгібіціонізм, надмірна та хвороблива мастурбація тощо, які супроводжуються почуттям провини та самозвинуваченням. Крім цих проявів досвід сексуального зловживання в сімейних стосунках частіше за все супроводжується ще низкою симптомів, серед яких можна відзначити:

- порушення статевої ідентифікації, виникнення відхилень в уявленнях щодо сексуального образу свого тіла, страх перед зрілою сексуальністю та гетеросексуальними

контактами з однолітками, що веде до формування переверзій, в першу чергу, педофільії (останнє найбільш характерно для хлопців – жертв сексуального зловживання та насильства);

- депресивні розлади та суїцидальні наміри. Спостерігається істотне зниження інтересу до того, що раніш займало дитину, виникають думки про смерть або спроби самогубства; депресивні переживання.

Чим молодша дитина, тим менше виникають суїцидальні тенденції, але депресія виявляється у формі скарг: «не хочеться їсти», «не цікаво грати». Доки в дитини не сформовані уявлення про життя і смерть, спроби самогубства майже не виникають, тому в дітей, молодших за 6-8 років, суїцидальні тенденції виявляються вкрай рідко, на відміну від підлітків;

- почуття провини та відповідальності за те, що сталося, низька самооцінка. Діти, що постраждали від сексуального насильства, відчувають безпорадність, власну провину, зневіреність у своїх силах та, як правило, погано ставляться до себе. Більшість з дівчат очікують, що тепер до них будуть ставитися як до повій;
- аутодеструктивна поведінка (поведінка, спрямована на руйнування власної особистості: алкоголізація, наркотизація, схильність до небезпечних пригод тощо). Займаючись самокатуванням, заподіюючи собі шкоду, фізичний біль, дитина нібито допомагає собі повернутися до реального життя, тому що у своїх думках та почуттях вона постійно перебуває в пережитій травмуючій ситуації. По-перше, переносити фізичний біль легше, ніж відчувати душевні страждання. По-друге, діти карають себе, оскільки вважають себе поганими. Часто можна спостерігати те, що Берлінер охарактеризував як схильність до садистичних любовних об'єктів, яка призводить до відчуття безцільності життя та суїцидальної поведінки;
- зневіра у можливостях отримати допомогу, руйнація довіри до людей.

В дитини постійно присутнє відчуття небезпеки. Вона боїться дорослих, причому не тільки чоловіків, від яких частіше за все виходить насильство, але й жінок; їх лякають нові життєві ситуації та зміни;

- почуття відторгнення, відстороненості, несхожості на інших та самотності. Особливо болісно ці почуття переживають підлітки, яким в силу їхнього віку хочеться бути схожими на однолітків, відчувати приналежність до якоїсь групи;
- розвиток фобій та obsesій (нав'язливих станів). Їх може бути багато, і часто вони мають сильний ступінь виразності. Деякі діти не в змозі знаходитися одні в кімнаті, бояться темряви,

дорослих людей, навіть тих, кого знають, бояться йти вулицею тощо. Крім того, може розвиватись підвищена збудливість або надмірна пильність. Так, діти стають гіперактивними, вони не можуть усидіти на місці, постійно виявляють занепокоєння. Може виникати й нав'язлива пильність, коли дитина постійно перевіряє, чи знаходяться її речі на місці, чи закрито квартиру, чи немає сторонніх осіб поруч (особливо в замкненому просторі) та ін. Дитину переслідують нав'язливі спогади, образи, думки.

Вони можуть виникати спонтанно, у будь-яку годину дня і ночі, без зв'язку з контекстом травми. Наприклад, під час шкільних уроків, на заняттях перед очима може виникнути картина насильства, і дитина знову опиняється в полоні негативних переживань і страхів. Цей стан може бути настільки сильним, що дитина на певний час цілком втрачає відчуття реальності і не може адекватно реагувати на зовнішні збудники, відповідати на питання та зауваження вчителів чи однокласників. У маленьких дітей, що зазнали сексуального насильства, нав'язливі спогади можна спостерігати в ігровій діяльності, коли вони знову і знову повертаються до програних ситуацій, подій, сюжетів. У таких повторюваних іграх малюки виглядають байдужими, не посміхаються і очевидно не отримують задоволення від гри;

- посттравматичний стресовий синдром (ПТСС). Дитина, яка постраждала від сексуального насильства, може тривалий час перебувати в стані посттравматичного стресу і виявляти такі три типи поведінкової реакції ПТСС:

- 1) експресивний: дитина виявляє сильні емоції, може плакати, кричати, ридати або сміятися, тремтіти, розгойдуватися, але головне – вона не може контролювати свої емоції;
- 2) контролюючий: дитина намагається стримувати себе, і зовні її поведінка не відрізняється від звичайної, або вона навіть виглядає спокійніше, ніж звичайно;
- 3) шоківий: дитина здається приголомшеною, пригніченою, важко зрозуміти, що з нею відбулося.

Зазначені типи поведінкових реакцій можуть змінювати один одного. Симптоми ПТСС можуть бути хронічними або змінюватися протягом тривалих періодів часу. В один період домінують симптоми надмірного збудження і дратівливості, частішають нав'язливі спогади, нічні кошмари тощо. В інші періоди постраждала дитина може виявляти відносно нечисленні симптоми або бути емоційно скованою і замкненою;

- амнезія (дитина нібито «відключає» свою пам'ять на минулі події), якась частина життя ніби випадає з її пам'яті;
- дисоціація – екстремальна форма адаптації дитини, коли вона ніби відокремлює себе від тіла і занурюється у свої думки, досягаючи відчуття емоційної байдужості до світу. Такий стан може знаходити на дитину раптово, навіть під час гри, якщо

хтось її скривдив або щось нагадало їй травмуючу подію. Стан «вимкнення» буває дуже короточасним, але якщо дитина не знайде інших, більш конструктивних способів адаптації і буде часто практикувати подібний захисний механізм, то це може призвести до роздвоєння або множинності особистості (це відбувається, щоправда, вкрай рідко);

- Стокгольмський синдром – формування незворотної потреби жертви бути в зв'язку з насильником з метою отримання любові та уваги внаслідок психологічного травмування в процесі віктимізації;
- низький рівень шкільної успішності та інтелектуального розвитку;
- алкоголізація та наркотизація (згідно з дослідженнями, проведеними в США, мінімум кожен другий наркоман був жертвою сексуального насильства);
- девіантна та делінквентна поведінка, в тому числі надмірна агресивність. В дітей виникають різкі спалахи роздратування, вони не контролюють себе, б'ються, жорстоко поводяться з тваринами, виявляють сильний гнів або лють, безглуздо трощать різні предмети (наприклад, ламають ляльок, виколупують в них очі, відривають руки, ноги).

Помічено також, що хлопчики частіше виявляють агресивні спалахи щодо інших, дівчата ж зазвичай спрямовують агресію проти себе;

- схильність до гомосексуальних стосунків (окремо слід зазначити, що більше 70 % гомосексуалістів-педофілів самі пережили в дитинстві агресію з боку дорослого чоловіка);
- регрес у поведінці, коли дитина втрачає здатність або не бажає робити те, що вона раніше засвоїла або звикла робити. З іншого боку, виникають поведінкові реакції, типові для більш раннього віку (в молодшого школяра розвивається енурез або втрачається зв'язність мовлення, підліток починає грати в ляльки або інші «дитячі» іграшки);
- неконтрольована сексуальність або відраза до сексу – у дитини, яка постраждала від сексуального насильства, може істотно змінитися подальший психосексуальний розвиток; це може призвести до крайніх форм: від відрази і страху близьких, інтимних відносин до постійної потреби в безладних сексуальних контактах;
- інтенсивний психологічний дистрес, який виникає при зіткненні з чимось, що символізує травму. Спогади можуть виникати асоціативно, коли щось, що нагадує перенесену травму, знову актуалізує переживання. Наприклад, зустріч з людиною, зовні схожою на гвалтівника, навколишнє оточення, звуки або запахи, зв'язані з подією, що травмує, можуть знову його візуалізувати, що призводить до важкого, стійкого стресу;

- повторювані кошмарні сни про подію. Підлітки часто уві сні заново переживають сцени насильства: вони знову і знову опиняються в тій самій обстановці, відчувають той самий страх і прокидаються серед ночі. Іноді їм сниться трохи видозмінена ситуація травми: наприклад, гвалтівником стає зовсім інша людина, або насильство відбувається в якомусь незнайомому місці, або протягом усього сну дитина намагається утекти від переслідувача. У маленьких дітей сни носять символічний характер. Їх теж мучать кошмари, але «героями» є не реальні люди, яких вони бояться, а певні образи, що їх уособлюють: вампіри, чорти, кістяки, злі вовки, Баба Яга, Змій Горинич та ін. Дітям сниться, що хтось їх б'є, убиває, лякає. Уночі вони часто просинаються і плачуть;
- почуття, начебто те, що відбувалося під час травмуючих подій, відбувається знову в сьогоднішні. У підлітків і дітей молодшого шкільного віку можуть виникати ілюзії, галюцинації, особливо у вечірній час або при слабкому освітленні. Відчуття повторення ситуації насильства можуть підсилюватися в результаті сп'яніння, а також у перший момент пробудження від сну. У маленьких дітей такі почуття можуть виникати від «соматичних спогадів», тобто виникнення в пам'яті відчуттів у визначених частинах тіла;
- фізіологічна реактивність. У дітей можуть бути почервоніння шкіри, підвищене серцебиття, гіпервентиляція легень (задишка) та інші фізіологічні реакції на ситуації, що актуалізують психотравму. Наприклад, раптова блювота як реакція на показане в телевізійній передачі сексуальне насильство. У дітей-жертв насильства часто буває енурез;
- прагнення уникати усього, що пов'язано з травмою. Дитина не бажає думати, почувати, розповідати про те, що трапилося, боїться бувати в тих місцях, що були пов'язані з травмою;
- незадоволення життям. Виникає впевненість у неможливості відчувати задоволення від життя, притуплення емоцій, нездатність любити або ненавидіти. В підлітка складається думка, що немає більше майбутнього, що нічого гарного на нього більше в житті не чекає; усе найкраще залишилося в ранньому дитинстві.

Сексуальне насильство, що його переживає підліток чи дитина, теж є значущим фактором у формуванні схильності до насильства. К. Кендал-Такет (К. Kendall-Tackett) зазначає, що підлітки, які зазнали зґвалтування, в ряді випадків стають сексуально агресивними та схильними до насильницьких діянь стосовно однолітків та молодших дітей. Д. Кемпбел пов'язує це явище з потребою у запереченні травматичного досвіду, самозахисті від тяжких психічних розладів (психозів, депресії, суїцидальних намірів, формування перверзій).

**Вплив
сексуального
насильства
в дитинстві
на доросле
життя**

Жінки, які пережили в дитинстві сексуальне насильство в сім'ї, часто не здатні до встановлення нормальних дружніх відносин з іншими жінками, чоловіками, своїми дітьми. У таких жінок немає досвіду гарних дружніх відносин з чоловіками: вони завжди очікують і в той же час бояться насильства. Вони часто стають матерями, які ніколи не залишають дитину наодинці, контролюють кожен її крок, не дозволяють їй вийти на вулицю та виховують її у повній ізоляції від навколишнього світу, намагаючись захистити її від будь-якої травматизації.

Чоловіки, що пережили в дитинстві фізичне і сексуальне зловживання, схильні бути фізично жорстокими та сексуально неуважними зі своїми партнерками-жінками. Деякі чоловіки, спокушені в підлітковому віці владними жінками, залишаються більш-менш імпотентними, іноді безшлюбними через несвідомий страх бути інфантилізованими та поглиненими.

І чоловіки, і жінки, що пережили в дитинстві сексуальне насильство, страждають різноманітними сексуальними дисфункціями, серед яких психосоматична нездатність до статевого акту. Частина жінок залишається безшлюбними і ніколи не будує жодних стосунків з чоловіками, інші встановлюють близькі контакти з геями, які не становлять для них загрози, або вступають у лесбійські відносини. Деякі жінки беруть шлюб та живуть нібито нормальним життям, але залишаються абсолютно пасивними або навіть фригідними в сексуальних відносинах. У них виникають труднощі з вихованням дітей, їм складно забезпечувати дітям адекватну сексуальну освіту і захист. Матері багатьох дівчат, що піддавалися інцесту, самі були жертвами інцесту та/або інших видів зловживань.

**Як допомогти
своїй дитині**

Якщо Ви знаєте, або підозрюєте, що Вашу дитину сексуально використовує інший член сім'ї, дуже важливо обговорити це з дитиною і вжити усіх можливих заходів щодо захисту дитини.

Якщо Ваша дитина каже, що вона зазнає насильства, чи хтось знущується з неї, дуже важливо:

- уважно, не перебиваючи, вислухати, про що розповідає дитина;
- переконати дитину, що вона не винна у тому, що відбувається;
- похваліть дитину та скажіть, що вона дуже хороbra, бо наважилася розповісти Вам про те, що відбувається;
- покажіть дитині, що Ви турбуєтеся про неї;
- намагайтеся зберігати спокій та спробуйте не показати, якщо Ви приголомшені.

Якщо Ваша дитина і надалі знаходиться під загрозою подальшого насильства (наприклад, якщо Ви все ще спільно проживаєте разом з кривдником, або якщо дитина має з ним постійні контакти), то Ви **повинні** вжити заходи для захисту дитини від подальшої шкоди.

Деякі діти для того, щоб впоратися з ситуацією, самостійно обирають мовчання чи відмову від спілкування. Та більшість дітей цінують можливість поговорити про те, що вони відчують. Намагайтеся слухати дитину уважно, чесно дивлячись ситуації в обличчя, не лякаючи дитину. Переконайте свою дитину, що насильство – це не її вина, і що вона не несе відповідальності за дії дорослих. Поясніть дитині, що застосовувати насильство неправильно, і що це не вирішує проблеми. Пам'ятайте, що дитина довіряє Вам, і поведіться так, щоб ця довіра не була зламана.

Привчіть дітей розповідати про свої бажання і почуття. Цього можна вчити, роблячи щось разом, або заохочуючи їх малювати чи писати про те, що відбувається, та про свої думки про те, що відбувається. Вчителі у школі чи шкільний психолог може допомагати Вам у цьому.

Іноді діти чекають моменту, поки вони не відчують себе в безпеці чи поки насильство припиниться, перш ніж почнуть говорити про свої почуття.

Часом жінки вважають, що для дитини буде краще, якщо намагатися зберегти сім'ю, «щоб дитина мала тата», щоб забезпечити більшу безпеку для дому та фінансову стабільність, не зважаючи на постійний страх та психологічне і фізичне насильство. Проте дитина буде відчувати себе у більшій безпеці з одним з батьків у стабільних умовах, ніж з двома батьками, коли оточення нестабільне та жорстоке.

Коли є небезпека для Вашого життя та життя Ваших дітей, необхідно розглянути можливість переїхати у більш безпечне місце (до родичів, знайомих чи у притулок). Обов'язково обговоріть це зі своїми дітьми. Поясніть їм, що цей крок є тимчасовим. Що це не означає, що вони ніколи не будуть бачити інших членів сім'ї, своїх друзів чи однокласників.

Дуже часто у притулку є спеціальний працівник для роботи з дітьми, ігрова кімната. Часто інші потерпілі від насильства жінки теж перебувають у притулку разом зі своїми дітьми. Тому перебування у притулку може стати корисним для Ваших дітей. Вони зможуть зустрітися з іншими дітьми у подібних життєвих обставинах, обговорити з ними свій досвід, почати розуміти, що вони не одні у подібній ситуації. З допомогою дорослих дитина може прийти до розуміння свого становища.

Іноді дитина, перебуваючи у сім'ї, де чиниться насильство, проявляє агресію щодо себе та інших членів сім'ї. Деякі жінки потерпають від насильства в сім'ї з боку лише своїх синів. З інших знущються одночасно або послідовно чоловік (чи партнер) та син. Часто хлопчики копіюють поведінку свого батька або, боячись бути теж скривдженим, стають на позицію сильнішого. Це може бути тимчасовою зміною поведінки, але якщо це повторюється і якщо Ваша дитина підліток чи старша,

**Переїзд
з дитиною
до притулку**

**Коли
дитина стає
агресивною**

Ви маєте почати щось робити, щоб захистити себе та інших дітей у сім'ї.

У такому випадку необхідно звернутися до правоохоронних органів та соціальних служб, для того, щоб ознайомитися з можливими варіантами дії.

Якщо Ваша дитина Вас ображає, пам'ятайте: це не Ваша вина.

Ви не повинні відчувати себе винуватою. Необхідно почати робити кроки для того, щоб захистити себе і свою сім'ю.

Пам'ятайте, що агресія дитини може мати негативний вплив на інших членів сім'ї.

Дитина після розірвання шлюбу

Якщо Ви з дитиною проживаєте окремо від батька чи матері дитини, чи якщо Ви проживаєте окремо від дитини, необхідно знати, що мати та батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи проживають разом і перебувають у шлюбі. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею.

Участь батьків у вихованні дитини та спілкування з нею

Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини. Ви маєте право укласти договір з матір'ю чи батьком дитини щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків тим з батьків, хто проживає окремо від дитини. Договір укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню.

Мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, і тому, якщо ви з батьком чи матір'ю дитини не можете домовитись про вашу чи його/її спілкування з дитиною та участь у вихованні дитини, необхідно вирішувати питання у встановленому законом порядку – звертатися із заявою до органу опіки та піклування чи з позовом до суду.

Ви можете звернутися із заявою до органу опіки та піклування райдержадміністрації за Вашим місцем проживання про визначення способу участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від неї. У заяві необхідно вказати обставини справи та бажаний графік побачень з дитиною для Вас чи того з батьків, хто проживає окремо.

Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання. Законом передбачена можливість відшкодування моральної шкоди, завданої тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, якщо другий з батьків ухиляється від

виконання рішення органу опіки та піклування. Якщо Ви чи другий з батьків не згідний з рішенням органу опіки та піклування, чи хтось із вас чинить перешкоди чи ухиляється від виконання рішення – маєте право звернутися з позовом до суду.

Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування. В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи. При винесенні рішення суд враховує висновок органу опіки і піклування.

Місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків. Місце проживання дитини, яка досягла десяти років, визначається за спільною згодою батьків та самої дитини. Якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначає вона сама.

Якщо Ви не дійшли згоди з матір'ю чи батьком дитини стосовно того, з ким з вас буде проживати дитина – спір необхідно вирішувати у судовому порядку. При вирішенні спору суд враховує висновок органу опіки і піклування про доцільність проживання дитини з матір'ю чи батьком. Дитину не можуть передати для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини.

Під час вирішення спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини та щодо місця проживання дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, в тому числі стан психічного здоров'я одного з батьків, зловживання ним чи нею алкогольними напоями або наркотичними засобами.

Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав чи поновлення батьківських прав.

Якщо один з батьків неналежаю чи виконує свої батьківські обов'язки, жорстоко поводить з дитиною, порушує права та інтереси дитини, він може бути позбавлений батьківських прав.

Батьки чи один з них можуть бути позбавлені батьківських прав, щодо всіх чи когось із дітей якщо вона, він:

– не забрали дитину з пологового будинку без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;

Місце проживання дитини

Позбавлення батьківських прав

- ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини;
- жорстоко поведуться з дитиною;
- є хронічними алкоголіками або наркоманами;
- вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;
- засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків як підстава для позбавлення батьківських прав має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальноновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти.

Несплата аліментів протягом тривалого часу може бути доказом ухилення від виконання обов'язку щодо утримання дитини, та відповідно підставою для позбавлення батьківських прав. В той же час, сплата аліментів не є єдиним обов'язком щодо виховання дитини, та не може бути підставою відмови у позові про позбавлення батьківських прав за наявності інших підстав, передбачених законом.

З позовом про позбавлення батьківських прав мають право звернутись один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

Особа, позбавлена батьківських прав, втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання; перестає бути законним представником дитини; втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми; не може в майбутньому претендувати на утримання від дитини, втрачає право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника та право на спадкування.

Особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини, тобто зобов'язана сплачувати аліменти на утримання дитини.

Справи про позбавлення батьківських прав розглядаються судом за обов'язкової участі Органу опіки та піклування держадміністрації за місцем проживання дитини, та на підставі рішення держадміністрації про доцільність позбавлення батьківських прав. Таке рішення можна отримати в процесі

підготовки позову (пришвидшить розгляд справи у суді) чи під час судового розгляду.

Для отримання висновку Органу опіки та піклування і рішення адміністрації необхідно звернутися із заявою до відділу з прав дітей адміністрації за місцем проживання дитини та надати довідку з місця проживання, характеристику з місця навчання дитини та участь батька\матері у вихованні дитини, інші докази ухилення від виховання дитини чи жорстокого поводження з дитиною (звернення до правоохоронних органів, соціальних служб та ін.).

Зважаючи на особливості судового розгляду справ про позбавлення батьківських прав доцільно звернутися за консультацією до юриста, який спеціалізується на таких питаннях.

Обов'язок утримувати дітей

Обов'язок батьків утримувати дітей закріплений законодавством України. Батьки мають рівні права та обов'язки стосовно своїх дітей, зокрема й обов'язок утримання дитини – забезпечення дитини всім необхідним для нормального життя та розвитку.

За взаємною домовленістю той із батьків, хто проживає окремо від дитини, повинен брати участь в утриманні дитини, надаючи гроші чи купуючи дитині одяг, продукти, необхідні речі. У випадку, якщо один із батьків відмовляється брати участь в утриманні дитини, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про стягнення аліментів. З таким позовом Ви можете звернутися до суду в будь-який час до досягнення дитиною повноліття. Причому це можна зробити незалежно від того, чи Ви перебуваєте у шлюбі, чи шлюб між вами розірвано.

У випадку звернення до суду з позовом про стягнення аліментів (зразок у додатку) Ви можете просити суд про призначення аліментів у розмірі певної частки від заробітку того з батьків, з кого стягуються аліменти, або у вигляді чітко визначеної грошової суми.

Стягнення аліментів у частці від заробітку відбувається тоді, коли їх платник (батько чи мати) має стабільний заробіток на офіційній роботі. Однак нині чимало людей не мають постійного стабільного доходу, деякі працюють у кількох місцях одночасно, не всі працедавці виплачують повну суму заробітної плати офіційно, а особи, які займаються підприємницькою діяльністю, мають нерегулярні доходи. Це значно ускладнює стягнення з таких осіб аліментів у частці від заробітку. У таких випадках Ви можете просити суд призначити аліменти у твердій грошовій сумі. Стягнення аліментів у твердій грошовій сумі полегшує також розрахунок заборгованості у випадку несплати аліментів протягом тривалого часу.

**Стягнення
аліментів
на утримання
дітей у судово-
му порядку**

**Стягнення
аліментів
у частці
від заробітку
чи у твердій
грошовій сумі**

Наприклад, колишній чоловік після розірвання шлюбу протягом року добровільно надавав незначні кошти на утримання дитини, але потім припинив зовсім їх надавати. Він повідомив дружину, що ніде не працює. Однак їй відомо, що він працював і працює водієм маршрутного таксі та підробляє, надаючи послуги перевезення власним автомобілем. У такій ситуації дружині доцільно подавати позов про стягнення аліментів у твердій грошовій сумі, оскільки визначити розмір доходів чоловіка і відповідно частку для сплати аліментів буде практично неможливо.

Розмір аліментів

При вирішенні питання про розмір аліментів суд бере до уваги здоров'я та матеріальний стан дитини, розмір Ваших доходів, стан здоров'я та матеріальний стан платника аліментів, наявність інших дітей та інші суттєві обставини. У будь-якому випадку розмір аліментів не може бути меншим, ніж встановлено законом – не менше ніж 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. У 2014 році прожитковий мінімум становить для дітей віком до 6 років: з 1 січня – 1032 гривні, з 1 липня – 1059 гривень, з 1 жовтня – 1102; для дітей віком від 6 до 18 років: з 1 січня – 1286 гривень, з 1 липня – 1320 гривень; з 1 жовтня – 1373 гривні.

Проте варто врахувати, що відповідно до Сімейного кодексу України, ст. 5 Протоколу № 7 Європейської Конвенції батьки мають рівні обов'язки щодо утримання дітей. Тому кожен з них повинен надавати на утримання дитини як мінімум половину прожиткового мінімуму, а не 30%.

Якщо місце проживання батьків невідоме, або вони ухиляються від сплати аліментів, або не мають можливості утримувати дитину, дитині призначається тимчасова державна допомога, яка не може бути меншою, ніж 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Зміна розміру аліментів

Ви маєте право звернутись до суду з позовом про зміну розміру аліментів у випадку зміни Вашого матеріального стану, стану здоров'я, зміни матеріального стану платника аліментів.

Наприклад, після розірвання шлюбу за рішенням суду з чоловіка стягують аліменти у розмірі 1/4 частки його доходу. Протягом 3 років дружина вчасно отримує виплати, відраховані з заробітної плати за місцем роботи чоловіка. Чоловік вирішує змінити роботу, влаштовується на інше підприємство і підробляє в різних місцях неофіційно. Після цього виплати по аліментах припинились. Протягом 10 місяців дружина не отримує жодних коштів на утримання дитини. Місце праці чоловіка їй невідоме. Державний виконавець пояснює труднощі зі стягненням аліментів тим, що неможливо встановити розмір аліментів через складність отримання інформації з податкової інспекції про доходи платника. У такій ситуації дружині доцільно звернутись до суду про зміну розміру аліментів та призначення аліментів у твердій грошовій сумі.

Важливо знати, що аліменти стягуються з усіх видів доходів платника аліментів, а не тільки із заробітної плати на основному місці праці.

Наприклад, за рішенням суду з чоловіка стягують аліменти у розмірі 1/4 частки усіх видів доходу. Оскільки чоловік є інвалідом III групи, то протягом 5 років колишня дружина отримує аліменти у розмірі 25 % пенсії по інвалідності. Однак згідно з іншими документами несподівано виявилось, що колишній чоловік має стабільні та значні доходи від підприємницької діяльності, яку він здійснює протягом останніх 3 років. Відтак, він не сплачував аліментів з доходів від підприємницької діяльності. На підставі довідки ДПІ державна виконавча служба повинна розрахувати суму заборгованості по аліментах у розмірі 1/4 частини доходів від підприємницької діяльності та стягнути з платника визначений розмір заборгованості.

Законом передбачена також можливість, коли право на аліменти припиняється у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. Це означає, що за взаємною згодою батьків той із них, з ким проживає дитина, відмовляється від аліментів на утримання дитини, якщо другий з батьків передає дитині право власності на нерухоме майно (будинок, квартиру, земельну ділянку та ін.). У такому випадку, той з батьків, з ким проживає дитина, цілком бере на себе обов'язок щодо утримання дитини. Такий договір нотаріально посвідчується і підлягає державній реєстрації.

Наприклад, сім'я з трьох осіб мешкає у двокімнатній квартирі, яка є у спільній власності подружжя. Після розірвання шлюбу за рішенням суду з колишнього чоловіка стягують аліменти на утримання неповнолітньої доньки. У нього нова сім'я, він проживає у квартирі нової дружини, через скрутне матеріальне становище не має можливості сплачувати аліменти, однак має бажання допомагати дитині. Колишня дружина має можливість забезпечити утримання дитини, однак її непокоїть думка, що колишній чоловік висуне вимогу про поділ квартири, а це значно погіршить їхні з донькою житлові умови. Виходом із такої ситуації для колишнього подружжя може бути укладення договору, за яким колишній чоловік передає доньці право власності на свою частку квартири, яка є спільною власністю подружжя, а колишня дружина бере на себе обов'язок повністю утримувати дитину.

Крім сплати аліментів, батьки зобов'язані брати участь у додаткових витратах на дитину, які викликані особливими обставинами (розвиток здібностей дитини, її хвороба, каліцтво та ін). Той із батьків, з ким проживає дитина, має право звернутись до суду про стягнення додаткових коштів на дитину. Розмір участі одного з батьків у додаткових витратах на дитину визначається рішенням суду з урахуванням обставин, які мають

**Припинення
права на
аліменти
у зв'язку
з набуттям
права
власності
на нерухоме
майно**

**Участь
у додаткових
витратах
на дитину**

істотне значення. Додаткові витрати на дитину можна сплатити наперед або покривати після їх фактичного понесення – разово, періодично або постійно. Той із батьків, який звертається до суду, має надати суду документи, які засвідчують вартість понесених чи планованих витрат на дитину.

Наприклад, 10-річний син навчається у гімназії, де навчання коштує 800 гривень на рік, він часто хворіє на ГРЗ, і лікарі рекомендують літнє оздоровлення на морі. Дружина перебуває у відпустці по догляду за дитиною – 1,5-річною донькою. Після розірвання шлюбу колишній чоловік сплачує аліменти на утримання дітей, однак відмовляється надавати кошти на оплату навчання та оздоровлення сина. У цій ситуації колишня дружина може звернутися до суду з позовом про стягнення додаткових коштів на дитину, надавши документальне підтвердження вартості навчання та оздоровлення.

Утримання повнолітніх дітей

Крім аліментів на утримання неповнолітніх дітей, закон передбачає можливість стягнення аліментів на повнолітніх дітей, які продовжують навчання. Якщо повнолітні дочка чи син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу. Право на утримання припиняється у разі припинення навчання. Право на звернення до суду з позовом про стягнення аліментів має той із батьків, з ким проживає дочка, син, а також самі дочка, син, які продовжують навчання. Визначаючи розмір аліментів, суд враховує матеріальне становище та стан здоров'я обох батьків, матеріальне становище дитини, можливість одного з батьків сплачувати аліменти та інші суттєві обставини.

У випадку звернення до суду з позовом про стягнення аліментів чи додаткових коштів на дитину, Ви повинні розуміти, що рішення суду на Вашу користь не гарантує Вам отримання коштів. Виконанням рішення суду займається Державна виконавча служба. Саме до неї Вам потрібно буде звернутися після винесення рішення суду разом із виконавчим листом, який Вам повинен видати суд. Державна виконавча служба зобов'язана контролювати виплату аліментів.

Якщо рішення не виконується. Якщо протягом тривалого часу платник ухиляється від сплати аліментів чи сплачує їх у неповному обсязі, Ви маєте право на стягнення неустойки (пені) у розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення. Для цього Вам потрібно звернутися до Відділу Державної виконавчої служби, яка здійснює виконання рішення, за розрахунком заборгованості, та до суду з відповідним позовом.

ДОДАТКИ

Додаток 1 Заява в міліцію про вчинення насильства в сім'ї

Начальнику Н-ського РВ ЛМУ УМВС
України у Львівській області
ПІБ заявниці,
яка мешкає:
вул. Вигадана, 11, кв. 1,
м. Львів

ЗАЯВА

4 лютого 2014 року мій чоловік (ПІБ чоловіка) прийшов додому п'ятий близько 21 год. Він вчинив сварку, ображав та принижував мене нецензурною лайкою, погрожував убивством, шарпав за руки.

Все це відбувалось у присутності нашої неповнолітньої дитини (ПІБ дитини) 200? року народження. Дитина сильно злякалась, довго не могла заснути.

Протиправна поведінка (ПІБ чоловіка) негативно впливає на стан мого здоров'я та здоров'я дитини, ми живемо в постійному страху за своє здоров'я і життя.

У діях мого чоловіка міститься склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2, а саме вчинення насильства у сім'ї. (ПІБ чоловіка) вчиняє у сім'ї як фізичне, так і психологічне насильство. Відповідно до закону України «Про попередження насильства у сім'ї»: «фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності;

психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдатися або завдається шкода психічному здоров'ю.»

Чоловік протягом багатьох років зловживає алкоголем, вчиняє у квартирі сварки та бійки, нищить меблі та хатнє майно. Я неодноразово зверталась до Н-ського райвідділу міліції по допомогу, однак профілактичні бесіди, проведені з чоловіком (ПІБ чоловіка), не дали жодного результату, і він надалі продовжує свою протиправну поведінку. Його поведінка негативно впливає на психологічний стан та розвиток нашої дитини, оскільки всі сварки і бійки відбуваються у її присутності.

Враховуючи все вище сказане, прошу вжити заходів для припинення протиправної поведінки (ПІБ чоловіка) і притягти його до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї щодо мене та неповнолітньої дитини (ПІБ дитини) 200? року народження. Прошу мене повідомити про вжиті заходи.

Дата

_____ (підпис)

Додаток 2

Заява і міліцію про вчинення насильства та нанесення тілесних ушкоджень

Начальнику Н-ського РВ ЛМУ УМВС
України у Львівській області
ПІБ заявниці,
яка мешкає:
вул. Вигадана, 11, кв. 1,
м. Львів

ЗАЯВА

4 лютого 2014 року мій чоловік (ПІБ чоловіка) прийшов додому п'яний близько 21 год. Він вчинив сварку, ображав та принижував мене нецензурною лайкою, погрожував убивством, шарпав за руки. Потім він стиснув мої руки та почав бити головою до стіни і копати по ногах. Я крикнула дітям, щоб викликали міліцію, і тоді (ПІБ чоловіка) кинув мене на підлогу, сильно копнув у живіт та вибіг з квартири.

Я дуже погано почувала себе вночі і наступного дня зранку звернулася по медичну допомогу до поліклініки. В даний час проходжу лікування.

(ПІБ чоловіка) протягом багатьох років зловживає алкоголем, вчиняє у квартирі сварки, неодноразово бив мене. Я неодноразово зверталась до Н-ського райвідділу міліції по допомогу, однак профілактичні бесіди, проведені з чоловіком (ПІБ), не дали жодного результату, і він надалі продовжує свою протиправну поведінку. Його поведінка негативно впливає на психологічний стан та розвиток наших дітей, оскільки всі сварки і бійки відбуваються у їхній присутності.

Прошу притягнути (ПІБ чоловіка) до кримінальної відповідальності за нанесення мені тілесних ушкоджень 4 лютого 2014 року, надати мені скерування на судово-медичну експертизу та вжити передбачених законодавством заходів для захисту мене та неповнолітніх дітей від насильства зі сторони (ПІБ чоловіка).

Дата

_____ (підпис)

Додаток 3

Франківський районний суд м. Львова
Позивач: ПІБ дружини,
1979 року народження,
яка мешкає: вул. Вигадана, 11, кв. 1, м. Львів
Відповідач: (ПІБ чоловіка),
1969 року народження,
який мешкає: вул. Вигадана, 11, кв. 1, м. Львів

ПОЗОВНА ЗАЯВА про розірвання шлюбу

Я вступила в шлюб з відповідачем 22 вересня 1999 року. У шлюбі з відповідачем маю спільну неповнолітню дитину: Анну 2000 року народження.

Життя з відповідачем не склалося. Протягом спільного життя відповідач зловживав алкоголем, не приділяв уваги сім'ї та вихованню дитини. Протягом останніх двох років відповідач постійно пив, нищив хатнє майно, вчиняв сварки та неодноразово бив мене. Я зверталася по захист до райвідділу міліції, однак вжиті працівниками міліції заходи не мали жодного впливу. Відповідач продовжує свої протиправні дії, зробив спільне життя неможливим. Востаннє відповідач сильно побив мене та погрожував убивством 4 лютого 2014 року. Відповідач не дає жодних коштів на утримання дитини, ніде офіційно не працює, підробляє в різних місцях і витрачає всі гроші на випивку. Поведінка відповідача негативно впливає на психологічний стан та розвиток дитини.

Шлюбні відносини між нами припинені.

Наше подальше життя у шлюбі є неможливим, адже наші відносини давно вже не ґрунтуються на взаємоповазі, любові, дружбі, взаємодопомозі, як це передбачено Сімейним кодексом України. Я прагну припинити подружні відносини із відповідачем. Дитина після розірвання шлюбу залишається проживати зі мною.

Стаття 24 Сімейного кодексу України передбачає добровільність шлюбу, а саме: «Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. Примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається».

Враховуючи все вище сказане та керуючись ст. ст. 24, 55, 56, 104, 105, 110 Сімейного кодексу України та ст.ст. 3, 15, 110, 118, 119 Цивільного процесуального кодексу України, –

Прошу:

1. Розірвати шлюб, укладений між мною та (ПІБ чоловіка), зареєстрований 22 вересня 1999 року.

Додаток:

1. Свідоцтво про одруження.
2. Копія свідоцтва про народження дитини.
3. Копії Відповідей Н-ського РВУМВС.
4. Копія Позовної заяви.
5. Квитанція про сплату мита судового збору.

Дата

_____ (підпис)

Додаток 4
Позовна заява про стягнення аліментів у частці від заробітку

Франківський районний суд м. Львова
Позивач: ПІБ дружини,
1979 року народження,
яка мешкає: вул. Вигадана, 11, кв. 1, м. Львів
Відповідач: (ПІБ чоловіка),
1969 року народження,
який мешкає: вул. Вигадана, 11, кв. 1, м. Львів

ПОЗОВНА ЗАЯВА
про стягнення аліментів

У 2012 році ми з відповідачем розірвали шлюб. У нас в шлюбі є двоє дітей: Остап 2003 року народження та Марія 2007 року народження. Діти проживають зі мною.

З часу розірвання шлюбу відповідач не надає жодних коштів на утримання дітей.

(ПІБ чоловіка) **має рівні зі мною обов'язки щодо утримання дітей**, відповідно до ст. 141 Сімейного кодексу України, ст. 5 Протоколу № 7 Європейської Конвенції. Відповідно до ст. 180 «Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття», відповідно до ст. 8 Закону України «Про охорону дитинства» «Кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України». Я звертаюся до суду з позовом про стягнення аліментів, оскільки це є засобом судового захисту вказаних прав, який передбачений законодавством України та гарантований нормами міжнародного законодавства.

Рівні обов'язки батька і матері щодо утримання дитини означають, що батько зобов'язаний надавати на утримання дітей, як мінімум, половину прожиткового мінімуму, встановленого законом для дітей певного віку, хоча загальновідомо, що це є абсолютно недостатнім для забезпечення дітям належного харчування, одягу та життя в сучасних умовах. Відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2014 рік» прожитковий мінімум для дітей віком від 6 до 18 років становить 1286 грн.

Відповідач має можливість утримувати дитину. Він працює (вказати посаду та місце праці, якщо відомо) та має заробітну плату понад (вказати суму, якщо відомо).

Враховуючи все вище наведене, а також те, що відповідач є працездатною особою, інших утриманців у нього немає і те, що він має можливість утримувати дитину та на підставі ст. ст. 180, 181, 182, 183 Сімейного кодексу України, Законом України «Про державний бюджет України на 2014 рік», ст. 5 Протоколу № 7 Європейської Конвенції, ст. 51 Конституції України, та ст.ст. 3, 15, 118, 119 Цивільного процесуального кодексу України

ПРОШУ:

Стягнувати із відповідача (ПІБ чоловіка) на мою користь аліменти на утримання дітей ПІБ дата року народження та ПІБ дата року народження у розмірі 1/3 частини від всіх видів доходів, але не менше 30% прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку щомісячно до досягнення дитиною повноліття.

Додаток:

1. Копії свідоцтв про народження дітей.
2. Копія довідки про склад сім'ї і прописку.
3. Копія позовної заяви.

Дата

_____ (підпис)

Додаток 5
Позовна заява про стягнення аліментів у твердій грошовій сумі

Франківський районний суд м. Львова
Позивач: ПІБ дружини,
1979 року народження,
яка мешкає: вул. Вигадана, 11, кв. 1, м. Львів
Відповідач: (ПІБ чоловіка),
1969 року народження,
який мешкає: вул. Вигадана, 11, кв. 1, м. Львів

ПОЗОВНА ЗАЯВА
про стягнення аліментів

У 2012 році ми з відповідачем розірвали шлюб. У нас в шлюбі є двоє дітей: Остап 2003 року народження та Марія 2007 року народження. Діти проживають зі мною.

З часу розірвання шлюбу відповідач не надає жодних коштів на утримання дітей.

(ПІБ чоловіка) **має рівні зі мною обов'язки щодо утримання дітей**, відповідно до ст. 141 Сімейного кодексу України, ст. 5 Протоколу № 7 Європейської Конвенції. Відповідно до ст. 180 «Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття», відповідно до ст. 8 Закону України «Про охорону дитинства» «Кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України». Я звертаюся до суду з позовом про стягнення аліментів, оскільки це є засобом судового захисту вказаних прав, який передбачений законодавством України та гарантований нормами міжнародного законодавства.

Рівні обов'язки батька і матері щодо утримання дитини означають, що батько зобов'язаний надавати на утримання дітей, як мінімум, половину прожиткового мінімуму, встановленого законом для дітей певного віку, хоча загальновідомо, що це є абсолютно недостатнім для забезпечення дітям належного харчування, одягу та життя в сучасних умовах. Відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2014 рік» прожитковий мінімум для дітей віком від 6 до 18 років становить 1286 грн.

Відповідач має можливість утримувати дитину. Він працює неофіційно (якщо відомо, вказати вид діяльності чи місце праці) та має значні нерегулярні доходи.

Враховуючи все вище наведене, а також те, що відповідач є працездатною особою, інших утриманців у нього немає і те, що він має можливість утримувати дитину та на підставі ст. ст. 180, 181, 182, 184 Сімейного кодексу України, Законом України «Про державний бюджет України на 2014 рік», ст. 5 Протоколу № 7 Європейської Конвенції, ст. 51 Конституції України, та ст.ст. 3, 15, 118, 119 Цивільного процесуального кодексу України

ПРОШУ:

Стягувати із відповідача (ПІБ чоловіка) на мою користь аліменти на утримання дітей ПІБ дата року народження та ПІБ дата року народження у розмірі 1000 (бажана сума) грн на кожну дитину щомісячно до досягнення дитиною повноліття.

Додаток:

1. Копії свідоцтв про народження дітей.
2. Копія довідки про склад сім'ї і прописку.
3. Копія позовної заяви.

Дата

_____ (підпис)

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- 1) Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21–22, ст.135.
- 2) Цивільний кодекс України від 6 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40–44, ст. 356.
- 3) Житловий кодекс України, від 30 червня 1983 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1983, Додаток до № 28, ст. 573.
- 4) Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», від 15 листопада 2001 року, № 2789-III.
- 5) Цивільно-процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40–41, 42, ст. 492.
- 6) Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. Ромовська З.В., К., 2003.
- 7) Інструкція щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї. Затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді, Міністерства внутрішніх справ України від 9 березня 2004 р. № 3/235.
- 8) Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів».
- 9) Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 12 квітня 1985 року «Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами Житлового кодексу України».
- 10) Запобігання домашньому насильству і торгівлі жінками. Winrock International. Київ, Україна, 2001.
- 11) Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї. Методичний посібник для тренерів з проведення тренінгів для дільничних інспекторів міліції. О. Кочемировська, Д.Й. Стрейстяну, Г. Христова. ПРООН в Україні, 2010.

ДЛЯ ПОТАТОК

ДЛЯ ПОТАТОК

Кіт Христина Ігорівна
Федькович Галина Володимирівна
Чумало Марта Степанівна

**Насильство в сім'ї:
можливості вирішення проблеми**

*Редагування Ірини Лонкевич
Комп'ютерне складання Галини Федькович
Технічне редагування та комп'ютерне верстання Лілії Саламін
Художник-дизайнер Маріанна Рубель-Кадирова*

Здано у видавництво 02.06.2014. Підписано до друку 20.06.2014.
Формат 96×108/32. Папір офсетний. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 3,4. Обл.-вид. арк. 3,7.
Тираж 2000.

Видавець і виготівник: Видавництво Львівської політехніки
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4459 від 27.12.2012 р.

вул. Ф. Колесси, 2, Львів, 79000
тел. +380 32 2582146, факс +380 32 2582136
vlp.com.ua, ел. пошта: vmr@vlp.com.ua

